UMEÅ UNIVERSITET

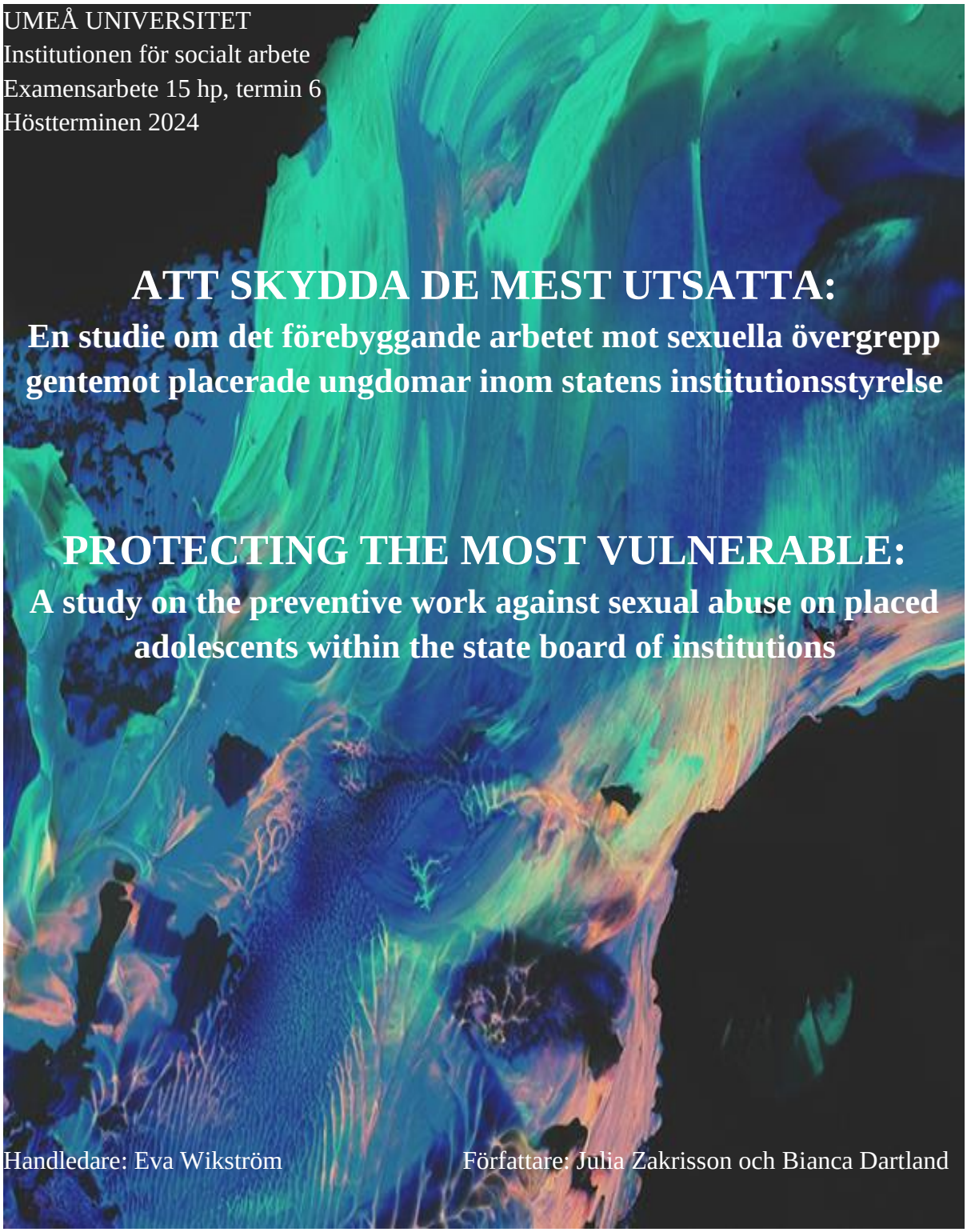

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete
Examensarbete 15 hp, termin 6
Höstterminen 2024

ATT SKYDDA DE MEST UTSATTA:

En studie om det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp gentemot placerade ungdomar inom statens institutionsstyrelse

PROTECTING THE MOST VULNERABLE:

A study on the preventive work against sexual abuse on placed adolescents within the state board of institutions

Handledare: Eva Wikström

Författare: Julia Zakrisson och Bianca Dartland

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete, Socionomprogrammet
Examensarbete 15 hp, Termin 6, HT 2024
Författare: Julia Zakrisson och Bianca Dartland
Handledare: Eva Wikström
Att skydda de mest utsatta:
En studie om det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp gentemot placerade ungdomarna inom statens institutionsstyrelse
Protecting the most vulnerable:
A study on the preventive work against sexual abuse on placed adolescents within the state board of institutions

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att få en överblick över hur statens institutionsstyrelse arbetar förebyggande för att placerade ungdomar på institutionerna inte ska utsättas för sexuella övergrepp. Studien är byggd på kvalitativa studier där fyra yrkesverksamma på olika nivåer i myndigheten intervjuats genom semistrukturerade intervjuer. Vi använde oss av tematisk analys som resulterade i tre olika kategorier från resultatet. Kategorierna som vi fann var personalrekrytering, incidenthantering samt utbildning för personalen. I resultatet framgår personalrekrytering som ett viktigt förebyggande arbete eftersom det ofta är personalen som utsätter de intagna ungdomarna för sexuella övergrepp. Därför är rekryteringen ett viktigt steg i förändringsarbetet då rätt personer behöver anställas. Vad gäller incidenthantering så framför resultatet hur splittrad kunskapen gällande rapportering och utredning av sexuella övergrepp är, beroende på vilken nivå inom myndigheten man arbetar inom. I den sista delen som rör utbildning så uppger respondenterna vikten av utbildning för personal och huruvida de anser att utbildningarna som finns är tillräckliga eller inte. Därefter presenteras resultatet utifrån våra tre teoretiska utgångspunkter i analysdelen. Teorierna är totala institutioner, maktteori samt förebyggande socialt arbete. Sedan förs en diskussion och i den framkommer det även förslag på framtida forskning.

Nyckelord: Institution, sexuella övergrepp, förebyggande arbete, tvångsvård, ungdomsvård.

Innehåll

Sammanfattning 2

1. Inledning 5

1.1 Förståelse och problemformulering 6

1.2 Syfte och frågeställningar 6

2. Bakgrundsöversikt 6

2.1 Statens institutionsstyrelse (SIS) - Uppdrag och ansvar 6

2.2 Etiska riktlinjer och policys inom SiS 7

2.3 SiS förebyggande arbete 8

2.4 Begreppet sexuella övergrepp 9

2.6 Relevant lagstiftning och barns rättigheter 9

3. Tidigare forskning 11

3.1 Sexuella övergrepp och andra brister inom SiS 11

3.1.2 Exempel på rättsfall med sexuella övergrepp på SiS 12

3.2 Varför förekommer sexuella övergrepp inom institutioner? 13

3.2.1 Ungdomars bakgrund och problematik 13

3.2.2 Flickor är mest utsatta 14

3.2.4 Bristande kompetens 16

3.3 Hur förebyggs våld och utsatthet genom socialt arbete? 17

4. Teoretiska utgångspunkter 17

4.1 Totala institutioner 17

4.2 Maktteori 18

4.3 Förebyggande socialt arbete 18

4.4 Teorikritik 19

5. Metod 20

5.1 Arbetsfördelning 20

5.2 Urval 20

5.2.1 Val av målgrupp 20

5.2.2 Urvalsprocessen 21

5.2.3 Validitet, reliabilitet och överförbarhet 22

5.3 Kvalitativ intervju 23

5.3.1 Semistrukturerad intervju 23

5.3.2 Digital intervju 24

5.3.3 Kritik mot intervjumetod 24

5.4 Transkribering 25

5.5 Forskningsetiska riktlinjer 25

5.6 Tematisk analys *26*

6. Resultat 27

6.1 Tillitsskapande relationer och vaksamhet vid personalrekrytering *27*

6.2 Utbildning som framgångsfaktor *29*

6.3 Incidenthantering och uppföljning *30*

7. Analys 32

7.1 Rekrytering sett ur ett maktteoretiskt perspektiv *32*

7.2 Incidenthantering i totala institutioner *33*

7.3 Utbildning, en aspekt av förebyggande socialt arbete *34*

8. Diskussion 35

8.1 Förslag till framtida forskning *36*

8.2 Avslutande ord *36*

Referenslista: 37

Litteratur: *37*

Bilagor *40*

1. Inledning

I dagens samhälle finns det många utsatta ungdomar som är i behov av stöd och behandling genom socialtjänstens insatser. Insatser som kan vara i form av stödsamtal, kontaktperson och placering i HVB- eller familjehem. För många fyller insatserna sitt syfte och ungdomarna får den hjälp de behöver, men för andra är insatserna otillräckliga. I sådana lägen ansöker socialnämnden om placering för ungdomen på SiS (Statens institutionsstyrelse) efter ett beslut i förvaltningsrätten.

SiS är en statlig myndighet som fokuserar på behandling och individuell anpassad tvångsvård för ungdomar med allvarlig psykosocial problematik, såsom kriminalitet och missbruk (Statens institutionsstyrelse SiS, 2022). Ungdomar som placeras på SiS är tvångsomhändertagna enligt lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Placeringen kan antingen baseras på brister i hemmiljön enligt 2 § LVU eller på grund av det egna beteendet enligt 3 § LVU. Myndighetens syfte med ett tvångsomhändertagande till särskilda ungdomshem är att ge ungdomarna de förutsättningar de behöver för att leva ett socialt fungerande liv, utan den psykosociala problematik som fanns före placeringen på SiS. De flesta som placeras och vårdas på SiS är i tonårsålder, men det finns ingen nedre åldersgräns (Björk & Helander, 2024).

Utöver arbetet med ungdomarna driver myndigheten hem för vuxna som riskerar att dö av sitt missbruk (Statens institutionsstyrelse, 2024). Där placeras vuxna enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) och vården varar i högst sex månader. Verksamheten har även en sluten ungdomsvård där ungdomar mellan 15 och 17 år placeras enligt lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU). Ungdomarna blir då dömda till sluten ungdomsvård i stället för fängelse.

Trots SiS uppdrag gällande att vara en trygg och utvecklande miljö för unga, uppdagas ständigt anmälningar och rapporter från placerade ungdomar. Anmälningarna gäller många gånger omfattande sexuella övergrepp av personal på SiS-hemmen. Enligt Publikt (2023) gjordes mellan år 2019 och 2020 i genomsnitt fem anmälningar i månaden om sexuella övergrepp. Majoriteten av dessa anmälningar gällde manlig personal som utsatte placerade flickor. Även om anmälningar från pojkar också förekom, så var det främst flickor som var utsatta. De senaste två åren har antalet rapporterade sexuella övergrepp på SiS-hemmen ökat med hela 44 procent och under 2023 nådde det en rekordhög nivå (Barnrättsbyrån, 2024). Fastän lagen kräver att misstankar om att barn far illa ska rapporteras till IVO (inspektionen för vård och omsorg), stannar ofta berättelserna kring övergreppen inom SiS (Sveriges television, 2023). Enligt 14 kap. 1 § Socialtjänstlagen är myndigheter skyldiga att anmäla om det finns misstankar eller kännedom om att ett barn far illa i verksamheten.

Med anledning av ovanstående statistik och problematik vill vi i denna studie undersöka hur SiS arbetar förebyggande för att förhindra att placerade ungdomar utsätts för sexuella

övergrepp inom institutionshemmen. Vi vill även studera vilka åtgärder som vidtas vid rapportering av sådana incidenter.

1.1 Förståelse och problemformulering

Anledningen till att vi valt detta ämne är på grund av att vi identifierat en kunskapslucka inom området. I nyhetsmedier, på tv och i sociala medier rapporteras ofta om att fler ungdomar utsätts för sexuella övergrepp inom Statens institutionsstyrelse (SiS). Allra främst under 2023 som var ett rekordår gällande anmälningar av övergrepp. Det diskuteras däremot sällan om hur verksamheten arbetar förebyggande för att motverka övergrepp eller hur ett fall av sexuellt övergrepp hanteras. Därför ligger det i vårt intresse att undersöka detta område närmare.

Vi utformade våra frågeställningar med utgångspunkt i denna kunskapslucka och kom fram till att kvalitativa intervjuer är den bästa metoden för att kunna besvara våra frågor. Eftersom vårt fokus ligger på det förebyggande arbetet så bedömde vi det som lämpligt att intervjua både personer med högre befattningar inom myndigheten, samt behandlare på institutionerna. Detta i och med att samtliga planerar och utför det förebyggande arbetet på olika nivåer.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur SiS som myndighet arbetar förebyggande för att förhindra att placerade ungdomar utsätts för sexuella övergrepp. Vi vill även belysa innehållet och inriktningen i myndighetens förebyggande arbete.

Våra frågeställningar är:

1. Vilka rutiner och policys har SiS för att förebygga att de placerade ungdomarna inte ska utsättas för sexuella övergrepp?
2. Hur hanteras sexuella övergrepp inom SiS?
3. Hur utbildas personalen på SiS för att kunna hantera och känna igen sexuella övergrepp?

2. Bakgrundsöversikt

I följande kapitel redovisas övergripande information om SiS uppdrag och ansvar, SiS etiska riktlinjer och policys, SiS förebyggande arbete, begreppet sexuella övergrepp samt relevant lagstiftning och barns rättigheter.

2.1 Statens institutionsstyrelse (SIS) - Uppdrag och ansvar

Statens institutionsstyrelse är en statlig myndighet som främst ansvarar för individuell anpassad behandling och tvångsvård för ungdomar med psykosociala problem (Statens

institutionsstyrelse, 2022). Det finns 21 särskilda ungdomshem i Sverige och de placerade ungdomarna vårdas oftast enligt LVU.

Statens institutionsstyrelse (2023) uttrycker att målet med vården inom SiS är att i samverkan med socialtjänsten ge ungdomarna bättre förutsättningar för ett socialt fungerande liv utan psykosociala problem såsom kriminalitet och missbruk. Björk och Helander (2024) tydliggör hur SiS uppdrag även är att arbeta med särskilt noggrann tillsyn som kortfattat går att förklara som tvångsvård utan samtycke.

Ytterligare några ansvarsområden som SiS har för de intagna ungdomarna är hälso- och sjukvård som är öppen och frivillig, samt rätten till utbildning under placeringstiden (SiS verksamhetsplan, 2024). SiS uppdrag är att säkerställa att ungdomarna som vårdas ska få en god, ändamålsenlig och rättssäker vård.

Statens institutionsstyrelse (2023) förklarar hur deras arbete och ansvar är baserad på de etiska riktlinjer som är grundläggande för myndigheten. Respekt, tydlighet och omtanke är däremot de viktigaste grunderna och det som ska genomsyra hela arbetet som utförs på SiS. Myndighetens vision och ledstjärna för arbetet och organisationens inriktning är: *Plats för förändring* (SiS verksamhetsplan, 2024).

Björk och Helander (2024) förklarar att det som skiljer SiS från exempelvis HVB- och familjehem är att SiS har särskilda rättigheter som är reglerade i lag och hade varit olagliga om de använts i andra sammanhang. SiS har rätten att utöva en viss typ av våld och tvång mot de placerade ungdomarna på hemmen. Detta i form av exempelvis kroppsvisitering, genom att hindra dem från att lämna institutionen, hålla fast dem i avskildhet, neka kommunikation med omvärlden samt stänga in dem i rum liknande isoleringsceller (Björk & Helander, 2024).

2.2 SiS etiska riktlinjer och policys

På Statens institutionsstyrelse (2023) står det listat vilka etiska riktlinjer SiS arbetar utifrån. Dessa riktlinjer ligger till grund för en rättssäker och likvärdig arbetsmiljö och berör samtliga anställda oavsett arbetsuppgift eller arbetsplats. De ger även vägledning i svåra ställningstaganden och situationer som förekommer inom SiS. Nedan kommer de etiska riktlinjerna och dess innebörder:

Alla människors lika värde

SiS använder sig av människovärdesprincipen som är en grundläggande etisk princip som syftar till att alla människor har ett lika värde och samma rättigheter (Statens institutionsstyrelse, 2023). Människans värde är inte kopplat till några personliga egenskaper eller roller i samhället och ingen form av diskriminering får därför förekomma inom SiS.

Rättvisa och jämlikhet

Statens institutionsstyrelse (2023) anser att den vård och behandling som sker inom institutionerna ska vara likvärdig för alla ungdomar. Med likvärdig innebär det inte att alla ungdomar ska behandlas med samma vård då den är individanpassad.

Personalen på SiS har maktbefogenheter i sin yrkesroll och är därmed i en överordnad position i relation till ungdomarna (Statens institutionsstyrelse, 2023). Detta eftersom de placerade ungdomarna är i beroendeställning under sin vårdtid. Personalen på SiS har därför ett särskilt ansvar att bemöta ungdomarna som en likvärdig person.

Humanitet, integritet och självbestämmande

SiS etiska riktlinje gällande humanitet syftar till att myndigheten uppmärksammar ungdomar, ser deras behov och svårigheter och därefter tar ett ansvar för dem (Statens institutionsstyrelse, 2023). Det är särskilt viktigt att vara medkännande när det gäller människor i utsatta livssituationer. När det gäller integritet så är det betydelsefullt att ungdomarna har rätt till en privat sfär och får vara ifred (Statens institutionsstyrelse, 2023). Inom tvångsvården som finns på SiS görs en del intrång i ungdomarnas integritet, exempelvis genom visitation. Därför är det av stor vikt att respektera den privata sfären i den mån det är möjligt.

Statens institutionsstyrelse (2023) tydliggör hur tvångsvården i sig medför en inskränkning av ungdomarnas rätt till självbestämmande. Inom tvångets ramar bör personalen inom SiS i största möjliga mån bejaka ungdomarnas självbestämmande. Ungdomarna ska få vara delaktiga i sin individuella behandling.

Kunskapsbaserad behandling

Statens institutionsstyrelse (2023) förklarar att deras utgångspunkt med vården de utför är att göra gott gentemot ungdomarna och inte utsätta dem för skadliga eller verkningslösa insatser. Att vården och behandling inom SiS är kunskapsbaserad är en etisk förpliktelse.

2.3 SiS förebyggande arbete

Statens institutionsstyrelses (2024) framför ett utbrett förändringsarbete som de vill komma i gång med där fokus ska ligga på att förebygga övergrepp och olämpliga relationer mellan personal och ungdomar. I detta arbete ingår en rad initiativ som ska stärka myndighetens förmåga att skapa en trygg miljö för ungdomarna. Ett av de viktigaste målen är att skapa en central instans för klagomål där ungdomarna kan framföra sina upplevelser. Denna åtgärd syftar till att komplettera IVO (Inspektionen för vård och omsorg) och JO (Justitieombudsmannen) som redan är existerande klagomålsvägar. Vidare kommer SiS att införa ett nytt system för att samla in och analysera information om incidenter. Det är något som ska förbättra deras möjlighet att upptäcka och reagera på varningstecken i ett tidigt skede. Myndigheten arbetar även med att stärka dialogen med de unga om deras rättigheter och uppmuntra dem till att rapportera eventuella missförhållanden. Dessutom fokuserar SiS

på att möjliggöra jämnare könsfördelning bland personalen. Detta för att skapa en mer balanserad arbetsmiljö (Statens institutionsstyrelse, 2022).

I SiS verksamhetsplan för planeringsår 2024 framgår det att verksamheten med hjälp av en god kontroll och en intern styrning ska bli medvetna om de risker som finns. Riskhantering är en viktig del av myndighetens planering och uppföljning och därmed ska de utvärderas kontinuerligt.

Riksrevisionen (2024) menar däremot på att SIS ännu inte har tillräckligt tydliga styrdokument och interna riktlinjer samt att det inte finns någon tydlig plan på hur detta arbete ska se ut och därefter fullföljas i praktiken. Det här är något som SiS behöver rikta sitt fulla fokus till framöver (RIR 2024:7).

2.4 Begreppet sexuella övergrepp

Bris (2024) förklarar begreppet sexuella övergrepp som en kränkning, antingen psykiskt eller fysiskt, som sker på ett sexuellt sätt. Övergreppen kan förekomma genom att någon säger eller gör något som upplevs skrämmande eller obehagligt. Sexuella övergrepp är olagliga att begå och fastän den utsatta personen inte säger ifrån eller visar motstridighet, så innebär det inte att det tillåts hända. Den som utsätter någon för sexuella övergrepp kan både vara någon person känner, såsom en familjemedlem, vän eller partner likaväl som det kan vara en främling.

I 6 kap. 2 § Brottsförebygganderådet (BRÅ) framgår att ett sexuellt övergrepp är en sexuell handling som en person inte deltar frivilligt i. För den som utsätter en annan människa för ett sexuellt övergrepp kan straffet bli fängelse, i lägst sex månader och högst två år. Vid ett grovt brott av sexuellt övergrepp kan straffpåföljden bli fängelse i lägst ett år och högst sex år. I 6 kap. 1 § BRÅ tydliggörs vad som räknas som frivillighet och inte. Utgångspunkten för att kunna göra den bedömningen är att veta om den som deltar frivilligt i en sexuell handling ger uttryck för det. Om inget uttryck till vilja för att delta finns så förstås deltagandet normalt som ofrivilligt och därmed ett sexuellt övergrepp.

När vi använder oss av begreppet sexuella övergrepp i den här uppsatsen avses alla former av handlingar som en ungdom på SiS har upplevt som ett sexuellt övergrepp. Det kan handla om muntliga övertramp från personalen, obehagliga blickar, kränkningar och fullbordade våldtäkter. Om inget annat uppges syftar benämningen till alla typer av sexuella övergrepp.

2.6 Relevant lagstiftning och barns rättigheter

Följande text redogör för de lagar som rör SiS ansvar och som är av relevans för vårt syfte. Den lyfter även artiklar om barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

Socialtjänstlagen SoL (SFS 2001:453)

Lagstiftning som reglerar SiS verksamhet är central för att säkerställa att myndigheten lever upp till det ansvar och policys de har i arbetet med ungdomarna. Nedan följer ett axplock av de delar i Socialtjänstlagen som vi anser viktiga för att förstå en liten del av den rättsliga ram som SiS behöver förhålla sig till.

“Insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet. För utförande av uppgifter inom socialtjänsten ska det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet” (3 kap. 3 §).

“Den som fullgör uppgifter inom socialtjänsten eller vid Statens institutionsstyrelse ska genast rapportera om han eller hon uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande, som rör den som får, eller kan komma i fråga för, insatser inom verksamheten “ (14 kap. 3 §).

“Ett allvarligt missförhållande eller en påtaglig risk för ett allvarligt missförhållande, ska snarast anmälas till Inspektionen för vård och omsorg...” (14 kap. 7 §).

”Enligt bestämmelser i lex Sarah ska allvarliga missförhållanden anmälas till IVO” (14 kap. 2 §).

Barnkonventionen

Barnkonventionen är sedan första januari år 2020 juridiskt bindande för Sverige när det kommer till barns rättigheter (Socialstyrelsen, 2020). Genom att implementera konventionen i svensk lagstiftning har barns rättigheter stärkts avsevärt. Inom barnkonventionen finns fyra grundprinciper vilka alla ska följas i frågor som rör barn. Dessa lyder: “Alla barn har samma rättigheter och lika värde”, “Barnets bästa ska beaktas vid beslut som rör barn”, “Alla barn har rätt till liv och utveckling” och “Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad” (Unicef, u.å). Utöver de fyra grundprinciperna finns det två artiklar i barnkonventionen som kan tänkas vara viktiga att ta i beaktning gällande ungdomarna som utsätts för övergrepp inom SIS. I enlighet med artikel 19 har alla barn rätt att växa upp utan att bli utsatta för våld, mobbing eller någon som behandlar dem illa. Detta vare sig det handlar om föräldrar eller andra vuxna som tar hand om dem. Utifrån artikel 36 ska barn skyddas från att bli utnyttjade på sätt som skadar dem. Exempelvis när någon använder barnet till sin egen fördel på ett orättvist eller farligt sätt (Unicef, u.å).

Statens institutionsstyrelse (2024) påpekar att barn och ungdomar som är placerade på SiS har samma rättigheter som alla andra barn och unga. För barn som befinner sig i en inlåst miljö är det särskilt viktigt att känna till rättigheterna enligt barnkonventionen och i det arbetet har SiS ett särskilt ansvar. SiS säkerställer detta genom att exempelvis ha ungdomsråd där de placerade ungdomarna får komma till tals var sjätte vecka samt genom att arbeta utefter barnets bästa (Statens institutionsstyrelse, 2024).

3. Tidigare forskning

Det kommande avsnittet redogör för studiens tidigare forskning med avgränsning till syftet och frågeställning.

3.1 Sexuella övergrepp och andra brister inom SiS

Barnrättsbyrån (2023) är en organisation som kämpar för att lyfta fram ungas röster i samhället och har som vision att hjälpa dem utifrån deras egna behov och tankar kring vad som behövs göras. Barnrättsbyrån har under året 2023 tillsammans med World Childhood Foundation som arbetar med barns rättigheter, bland annan givit ut rapporten "Vem ska tro på mig?". Detta för att belysa och lyfta fram erfarenheter från tidigare tvångsvårdade ungdomar som varit med om övergrepp och våld på SiS, med en förhoppning om att bidra med kunskap om samhällets roll i att skydda dessa barn.

3.1.1 Berättelser från ungdomar

Mellan år 2019 och år 2022 kom det i genomsnitt in fem rapporteringar om sexuella övergrepp i månaden (Barnrättsbyrån, 2023). Av 202, pekades manlig personal ut som förövare i 193 av dem. Även om pojkar också varit utsatta, så var majoriteten av dem tjejer. Granskningsrapporten lyfter fram olika typer av sexuella övergrepp som unga på SiS har utsatts för. Dessa berättelser kommer fram genom både dokumentation från SiS och IVO samt genom intervjuer med tidigare placerade ungdomar. Vad som verkar vara den mest återkommande formen av våld och sexuella kränkningar på SiS är det som i rapporten benämns som "ofredande". Det handlar om situationer där personalen tagit ungdomen på intima ställen så som på rumpa och könsorgan. Detta vid bland annat kroppsvisitationer och förflyttningar. Det har även förekommit situationer där ungdomar upplevt att en personal följt dem med blicken på ett sätt som känns obekvämt, där personal trängt sig in i privata rum när ungdomen byter om eller duschar samt situationer där personal dragit skämt av sexuell karaktär (Barnrättsbyrån, 2023). Utöver rapporteringarna av ofredande finns även fall där personal ingått i sexuella relationer med ungdomar och i elva fall från fem olika institutioner, identifieras beskrivningar av fullbordade våldtäkter.

I en annan rapport har granskningar gjorts utifrån IVO-anmälningar. Dessa innefattade domar och intervjuer med personal och sju ungdomar som tidigare varit placerade på SiS (Skyddsvärnet, 2020). De unga vittnar även här om sexuella trakasserier, våldtäkter och andra beteenden som varit över gränsen. I många av situationerna har personal erbjudit ungdomen droger i utbyte mot sexuella handlingar, men även mutat med droger för att hindra denne från att berätta för någon om övergreppet. I en av intervjuerna med en tjej berättar hon om hur en 40-årig manlig personal inlett en sexuell relation med henne under tiden hon bodde på SiS. Han hade börjat med att prata om droger med henne där hennes tanke var att han bara varit nyfiken och velat skapa kontakt. Därefter började mannen gå över gränsen genom att vid flertalet tillfällen erbjuda henne tramadol och cigaretter. Detta i utbyte mot att han skulle få förgripa sig på henne sexuellt. Hon berättar vidare att hon under en kort tidperiod fått vistas i

ett eget boende på SiS och att det var där mannen kunde få till de första träffarna dem emellan utan att någon annan såg. Över lag kan man se ett tydligt mönster av att övergreppen sker på ställen där annan personal inte kan bevittna det som sker. Exempelvis vid tillfällen där personal får åka i väg med ungdomen för att göra något eller i rum med dålig insyn på institutionen (Skyddsvärnet, 2020). En av killarna som intervjuats berättar om att en personal flirtat med honom och slagit honom på rumpan men att han inte tänkte så mycket om det just då. En annan berättar om att en manlig personal kommenterat hur stora hennes bröst är och därefter frågat henne om hon kunde tänka sig att ha fortsatt kontakt med honom.

Rapporten ställer sig kritisk till myndigheter som SiS, IVO och JO och menar att de är dåliga på att uppmärksamma och arbeta förebyggande för att motverka övergrepp inom institutionen (Skyddsvärnet, 2020).

Riksrevisionen är en svensk myndighet under riksdagen som ansvarar för att granska statens verksamheter. Under början av år 2024 kom Riksrevisionen ut med en rapport som visar på flertalet brister inom SiS ungdomshem (RIR 2024:7). Granskningen visar att SiS står inför stora utmaningar och att trots de riktlinjer och intentioner som finns kring att ge individuellt anpassad vård och behandling, visar statistiken på att detta sällan uppnås i praktiken. Det rapporten pekar på är att SiS uppdrag och målgrupp är otydligt, vilket skapar osäkerheter och förvirring kring vilken vård som bör erbjudas. Dessutom saknas tillräcklig styrning från regeringen vilket innebär att SiS inte får rätt förutsättningar för att bedriva en effektiv verksamhet. En annan allvarlig brist som lyfts fram är att SiS inte har kontroll över in- och utskrivningen av ungdomarna på sina boenden och detta påverkar deras mål om en anpassad vårdbehandling negativt (RIR 2024:7). När det gäller vårdens kvalitet är problemen omfattande. Rapporten nämner att personalen ofta saknar den utbildning och kompetens som krävs för att lyckas möta och hantera ungdomarnas behov. Den höga personalomsättningen resulterar dessutom i att det blir svårt att skapa kontinuitet och att bygga trygga relationer till ungdomarna. Den vård och behandling som SiS ger beskrivs som ostrukturerad och detta leder till skillnader i vård mellan de olika institutionerna (RIR 2024:7).

I februari år 2024 togs beslut i regeringen om att en rad förändringar ska ske inom den statliga barn- och ungdomsvården (Regeringskansliet, 2024). Anledningen till detta är den kritik som riktats från flera olika håll. Exempelvis från IVO, JO och från FN:s barnrättskommitté där en stor del av kritiken handlar om just det våld och de sexuella övergrepp som sker gentemot ungdomarna på institutionerna (Dir. 2024:13).

3.1.2 Exempel på rättsfall med sexuella övergrepp på SiS

I domen i Varbergs tingsrätt med målnummer B2888-17 dömdes en manlig personal i 50-årsåldern för flertalet fall av våldtäkter mot barn (Björk & Helander, 2024). Han arbetade på en institution och var kontaktperson till en intagen sjuttonårig flicka. Redan vid introduktionssamtalet började han ställa frågor om flickans sexuella preferenser och erfarenheter av sex. Han blev snabbt närgången och anspelade på sex. Han bad flickan gå runt utan trosor och utsatte henne vid upprepade tillfällen för sexuella övergrepp. Detta

skedde oftast när han tog ut henne på utevistelse, men även inne på institutionen. För att inte bli upptäckt av kollegor så mutade mannen flickan med cigaretter och andra förmåner för att hon skulle vara tyst om övergreppen. Hon vågade först inte anmäla då rädslan för att inte bli trodd var för stor, men tog sedan modet då det stod mellan att kontakta polisen eller ta livet av sig. Flickan hade bevis för övergreppen eftersom hon torkat upp den manliga personalens sperma med en tampong och sparat. Tack vare tampongen med sperma på så kunde mannen fällas i rätten.

I Borås tingsrätt med målnummer B4319-20 dömdes en manlig personal i 30-årsåldern för våldtäkt mot barn (Björk & Helander, 2024). En intagen flicka som var sjutton år gammal hade telefontid en kväll. Den manliga personalen hjälpte flickan att hämta ut hennes telefon och följde med henne till rummet där telefonsamtal brukade hållas. I stället för att lämna henne ensam i rummet så stannade mannen kvar och låste dörren. Han började pussa henne och efter hennes försök till motstånd så kastade han ner henne på sängen i rummet och utsatte henne för sexuella övergrepp genom våld och tvång. Mannen medgav i förhandlingarna att de haft samlag men att det var frivilligt från båda håll. Tingsrätten höll inte med honom och han dömdes mot sitt nekande för våldtäkt.

3.2 Varför förekommer sexuella övergrepp inom institutioner?

Den tidigare forskningen kring vårt valda ämne visar att det finns en del risker och omständigheter som kan förklara varför de intagna ungdomarna utsätts för sexuella övergrepp. Följande del presenterar några av riskfaktorerna.

3.2.1 Ungdomars bakgrund och problematik

Barter (2003) beskriver att ungdomar som är placerade på statens institutionsstyrelse ofta besitter problematiker och bakgrundsfaktorer som gör dem särskilt sårbara för att utsättas sexuella övergrepp. Det kan vara problem som psykisk ohälsa, beteende problem, inlärningssvårigheter och missbruksproblem. En aspekt som artikeln uttrycker är särskilt känslig för ungdomarna är familj. Barter (2003) skriver att förolämpningar riktade mot deras familj är känsloladdat och detta beror ofta på upplevda trauman eller andra problem inom familjen som lett till att ungdomen blivit placerad på SiS.

Björk och Helander (2024) förklarar hur majoriteten av de intagna ungdomarna på SiS kommer från familjer med låg socioekonomisk bakgrund. Det gör att dessa ungdomar löper en särskilt hög risk att bli utsatta för sexuella övergrepp då de flesta av dem kommer med erfarenheter av våld, övergrepp, försummelse etcetera. De flesta placerade ungdomarna har också psykiatriska diagnoser och psykisk ohälsa vilka är stora riskfaktorer när det kommer till att utsättas för våld och övergrepp. Ungdomar som kommer från liv i våld, kriminalitet och missbruk är även dem i en särskilt utsatt position när det kommer till sexuella övergrepp (Björk och Helander, 2024).

Barnrättsbyrån (2021) tydliggör att de flesta intagna ungdomar på SiS, främst flickor, har en PTSD-diagnos i bagaget till följd av tidigare misshandel eller övergrepp. Detta gör att ungdomarna med PTSD eller andra tidigare trauman löper en förhöjd risk att utsättas för sexuella övergrepp och våld. Det våld som de intagna utsätts för på SiS kan väcka dessa gamla trauman och förvärra ungdomarnas PTSD.

Barter (2003) tydliggör att många ungdomar som är placerade på institutioner anförtror sig mer till andra ungdomar än till personalen. Detta eftersom många av dem kommer från våld eller övergrepp i familjen och från sina föräldrar, vilket gör att ungdomarna har svårt att lita på vuxna människor generellt. Dessa ungdomar tror inte att personalen vill eller kan hjälpa dem i utsatta situationer och därför kan det skapa en tystnadskultur som gör det svårt för personalen att kunna upptäcka och ingripa vid övergrepp (Barter, 2003).

3.2.2 Flickor är mest utsatta

Björk och Helander (2024) påpekar att den största riskfaktorn av alla när det kommer till utsattheten av sexuella övergrepp, är kön. Närmare bestämt handlar det om flickor. Placerade flickor inom SiS löper den största risken att bli utsatta för övergrepp inom institutionen. Författarna fortsätter med att förklara hur flickor placerade på SiS ofta uppfattas som manipulerande, uppkäftiga och utmanande att hantera. Detta eftersom de många gånger slår tillbaka om de blir slagna och använder sig av ett ovårdat språk. Björk och Helander (2024) menar därför att flickor är dåliga brottsoffer och enkla att avfärda. Barnrättsbyrån, 2023) menar dessutom ses ofta flickorna av personalen som “offer som behöver skyddas”. Detta på grund av deras bakgrund som många gånger kantas av sexuella övergrepp. Denna syn, tillsammans med synen på flickorna som manipulerande, riskerar att göra det svårare för flickorna att komma ut och berätta om deras upplevelser på institutionen. Dessutom kan det leda till att personalen väljer att inte tro på dem.

Barnrättsbyrån (2021) uttrycker att majoriteten av de intagna ungdomarna på SiS är pojkar men trots det så avskiljs flickor på institutionen i en betydligt högre grad än vad pojkar gör. Detta fastän flickorna generellt sett inte är mer våldsamma eller bråkiga än pojkarna. Dessa avskiljningar innebär oftast våld mot ungdomarna i form av exempelvis fasthållningar och nedläggningar vilket är en risksituation för sexuella övergrepp. Flickorna som är placerade på SiS är ofta mindre och yngre än vad pojkarna är, vilket är ytterligare en sårbarhet för sexuella övergrepp och våld (Barnrättsbyrån, 2021).

Lundström et al. (2021) uttrycker hur kvinnor och flickor blir sexualiserade i högre grad än män och pojkar över lag i samhället. Denna kultur bidrar till att flickor ofta hamnar i en kultur där undergivenhet uppmuntras och där sexuella övergrepp mot flickorna blir normaliserat. Pojkar uppmanas i stället vara självsäkra och framåt. Könsnormerna och de stereotyper som finns i samhället i stort, men också på institutionerna, visar på kvinnornas sårbarhet för att bli utsatta för sexuella övergrepp och våld.

Barter (2023) tydliggör att de traditionella könsrollerna och maktstrukturerna som finns i samhället bidrar till att män oftast har en mer dominerande position än vad kvinnor har. Den bristande jämställdheten gör därför kvinnorna mer sårbara för att utsättas för våld och övergrepp av män. I institutionsmiljöer blir detta väldigt tydligt då maktstrukturen blir så påtaglig. Personalen är synbart i den övre hierarkin medan de intagna, främst flickorna, befinner sig långt ner i maktskalan i en dessutom redan utsatt position.

Connell (1988) framför hur maktrelationer kopplade till kön påverkar människans identitet. Hon tydliggör hur hegemonisk maskulinitet upprätthåller en ojämlikhet mellan könen, vilket kan bidra till att kvinnor och flickor blir mer utsatta för sexuella övergrepp än vad män blir. Författaren klargör att maktteori är avgörande för att förstå hur könsrelationer och den dominerande formen av manlighet bidrar till en ojämlikhet mellan könen.

3.2.3 Institutionskultur, miljö och makt

Machokulturer och straffande miljöer är två saker som genomsyrar institutionskulturen på SiS-hemmen och det kan ha stor påverkan på personalens syn och behandling av de placerade ungdomarna (Barnrättsbyrån, 2023). Dessa kulturer kännetecknas nämligen ofta av en låg acceptans för känslomässigt uttryck och en normalisering av sexistiska attityder. I sådana miljöer tenderar personalen att se ungdomarna på ett repressivt vis, vilket i sin tur kan leda till en ökad risk för övergrepp. När personalens syn på de placerade präglas av denna typ av kultur, så skapas i sin tur en farlig dynamik där sexuella övergrepp normaliseras (Barnrättsbyrån, 2023).

Lundström et al. (2021) skriver i sin artikel om hur de sexuella övergreppen som ungdomar i vård utsätts för går att förklara som ett resultat av maktmissbruk och en bristande kontroll. Med anledning av kvinnornas undergivenhet i samhället i stort och därmed även inom institutionerna, så är kvinnor generellt sett mer utsatta för maktmissbruk och våld. Björk och Helander (2024) framför att en låst miljö där personalen har rätt till användning av tvångsvård och behandlingsåtgärder är en stor riskmiljö för sexuella övergrepp. Osunda kulturer, kränkningar och gränsöverskridande beteenden kan uppstå med anledning av den maktobalans som finns mellan personal och de intagna ungdomarna.

En ytterligare bidragande faktor är institutionen som miljö och dess bristfälliga lokaler (Björk & Helander, 2024). Många av SiS-hemmen är gamla villor, skolhem och herrgårdar som inte är anpassade eller lämpliga för de villkor som institutionerna har. Björk och Helander (2024) påpekar även att flera delar av ungdomshemmen saknar kameraövervakning och ungdomar uttrycker att det är oftast där som våldet och övergreppen sker. Exempelvis på ungdomarnas rum och i delar av korridorer.

På institutioner råder det en tystnadskultur. Barter (2003) tydliggör att begreppet innebär att ungdomar är rädda för att vara illojala och därmed bli straffade genom att “tjalla”. Det medför därför att det blir ett stort mörkertal av sexuella övergrepp då ungdomarna inte känner sig bekväma att prata om sina upplevelser. Lundström et al. (2021) stärker detta genom att

förklara hur ungdomarna undviker att berätta för personal om övergreppen på grund av rädslan för att bli bestraffade och utsatta för hämnd. Författarna påpekar även att det finns en tystnadskultur hos personalen på institutionerna. En kultur som innefattar en rädsla för att tjalla på varandra och skapa en negativ stämning i personalstyrkan. Personal som bevittnar ofredande eller övergrepp mellan en kollega och en intagen kan därför välja att förbise problematiken och vara tyst om det.

I en studie har ungdomar på tvångsvårdavdelningar runtom i Sverige fått prata ut om deras upplevelser av olika interaktionsstilar som personalen använder sig av (I. Engström et al. 2020). Studien kunde urskilja tre huvudtyper: omsorgsbaserad, regelbaserad och passiv-undvikande. Alla kategorier ansågs påverka stämningen på avdelningarna, ungdomars upplevelser av trygghet och ha en direkt påverkan på vårdmiljön. Genom den omsorgsbaserade interaktionsstilen visar personalen empati, är inlyssnande till ungdomarnas behov och försöker på olika sätt att underlätta deras situation. Här tillåts även ungdomen att vara delaktig i beslut. Den här interaktionsstilen är den som enligt studiens resultat är mest uppskattad av ungdomarna och de uttrycker att de både känner sig hörda och sedda (Engström et al. 2020). Det andra, regelbaserade interaktionsmönstret, upplevs av ungdomarna som kontrollerande och våldsamt. Här tvekar inte personalen på att ta till med hot, straff och våld för att upprätthålla ordningen. Den passiv-undvikande interaktionsstilen innebär att personalen distanserar sig och på olika sätt undviker ungdomens behov. Genom den här stilen skapas en känsla av otrygghet och övergivenhet hos ungdomarna. När personalen använder sig av de två sistnämnda interaktionsstilarna resulterar det i att ungdomarna känner en misstro för personalen.

3.2.4 Bristande kompetens

Barter (2003) tydliggör att ungdomar ofta inte berättar för personal om sexuella övergrepp på grund av olika anledningar. Dels med anledning av bristande tillit till personalen och därmed en rädsla att inte bli trodda eller tagna på allvar, men främst på grund av personalens bristande kompetens. Ungdomarna uttrycker en oro för att personalen inte ska kunna lösa problemet eller vidta åtgärder, vilket leder till att ungdomarna väljer att inte prata om sina erfarenheter av övergrepp. Barter (2003) uttrycker att ungdomarna upplever att personalen inte har kompetens när det kommer till att upptäcka och agera vid våld och övergrepp. Det här är ännu en faktor till att ungdomarna undviker att berätta om sina erfarenheter. Detta då dem upplever svårigheter i att kunna bevisa för personalen vad de utsatts för och kunna få hjälp. Barnrättsbyrån (2023) stärker detta genom att uttrycka att personalen på SiS behöver bättre utbildning och kunskap i att identifiera, hantera och förebygga sexuella övergrepp inom institutionerna. De betonar vidare hur personalen på SiS saknar den juridiska kompetens som krävs för att kunna bedöma huruvida ett brott har begåtts inom institutionen. Kunskapsluckan resulterar i att personalen i många fall utreder anklagelser och eventuella brott internt i stället för att göra en polisanmälan. Detta går att se genom att det finns en tydlig underrapportering av Lex Sarah anmälningar till IVO (Barnrättsbyrån, 2023). Det visar på att SiS inte alltid bedömer ungdomarnas berättelser och anklagelser som tillräckligt allvarliga.

3.3 Hur förebyggs våld och utsatthet genom socialt arbete?

Enligt Harder et al. (2012) är relationen mellan ungdomar och personal på ungdomshem den viktigaste faktorn för en bra och trivsam miljö för ungdomarna att leva i. För att skapa positiva och nära relationer är det viktigt att det finns en ömsesidig förståelse, att personalen har rätt kompetens samt att de är medvetna om den maktobalans som förekommer på ungdomshemmen.

Den absolut viktigaste egenskapen för en god relation är enligt intagna ungdomar personalens kompetens och behandlingsfärdigheter (Harder et al., 2012). Ungdomar uttrycker att de uppskattar personal som är engagerad, pålitlig, tydlig och som skapar en god kontakt. Ungdomarna i artikeln framför att de hade svårt att bygga positiva relationer till lärarna på ungdomshemmen då de fokuserade mer på att skapa en arbetsrelation snarare än en emotionell relation med ungdomarna. Harder et al. (2012) menar alltså att genom att personalen på ungdomshem bygger positiva och nära relationer med de intagna ungdomarna så minskar också risken för att strider och konflikter utlöses. Barter (2003) förklarar vidare att för att förebygga de sexuella övergreppen och våldet inom institutioner krävs utbildning och rätt kompetens hos personalen.

4. Teoretiska utgångspunkter

Nedan kommer vi att presentera de teorier vi valt och hur de senare kommer att tillämpas på våra resultat. Följande teorier kommer att beskrivas: Totala institutioner, maktteori och förebyggande socialt arbete.

4.1 Totala institutioner

Goffman (1973) tydliggör hur begreppet totala institutioner är en term som går att förklara som slutenhet och avskildhet från samhället. Totala institutioner jämförs med bland annat mentalsjukhus, ungdomsfängelser, kloster och militärförläggningar. Goffman (1973) beskriver hur dessa institutioner består av fyra egenskaper. De är åtskilda från samhället, det finns endast en auktoritet för upprätthållande av regler, de följer en schemalagd rutin samt strukturerar liv utefter institutionens mål.

Björk och Helander (2024) beskriver hur SiS går att jämföras med totala institutioner med anledning av dess slutenhet och avskärmning från det övriga samhället. Totala institutioner är en särskild riskmiljö för sexuella övergrepp. Detta på grund av den skarpa maktstrukturen mellan personal och intagna (Björk & Helander, 2024). Statens institutionsstyrelse går att koppla med en total institution genom att kolla på Goffmans beskrivelse av de fyra egenskaperna som dessa institutioner har. SiS är åtskild från samhället, det finns endast en auktoritet för upprätthållande av regler för de intagna ungdomarna, SiS följer en schemalagd rutin som ungdomarna ska följa samt att institutionerna strukturerar ungdomarnas liv efter målet med tvångsvården.

Goffman (1973) förklarar att det viktigaste karaktärsdraget för en total institution är att institutionen har en kontroll över de intagna och att dessa personer inte har någon frihet. Det är just det som är det huvudsakliga målet med SiS. Att personalen ska ha full kontroll över de intagna för att ge dem den vård och tillsyn de behöver för ett fungerande liv i samhället. Det är just därför institutionerna använder sig av tvångsvård och minimal kontakt med omvärlden.

4.2 Maktteori

Begreppet makt är centralt i frågor som rör statens institutionsstyrelse. Detta eftersom maktstrukturen inom SiS är så pass påtaglig. Enligt Foucault (2020) så bygger maktbegreppet på kunskap och är något som styr och reglerar. Att ha makt innebär att dirigera eller influera någons beteende eller uppförande. Han menar att makt och kunskap är tydligt sammanflätade och skapar en dynamik. Kunskap används för att kontrollera och definiera vad makt är och vad som anses vara normalt respektive avvisande. Genom kunskap får vi ett förändrat synsätt på hur vi förstår makt och hur det fungerar.

Foucault (2020) diskuterar hur makt fungerar i institutionsmiljöer och menar att de använder specifika sätt att övervaka och kontrollera individer. Makten i dessa miljöer handlar inte bara om att straffa avvikande beteenden, utan även om att skapa och upprätthålla normer om vad som ska anses vara normalt. Begreppet “Panopticism” introduceras i litteraturen och beskrivs som en form av övervakning. Den refererar till att individer är medvetna om att de blir observerade vilket gör att de ständigt anpassar sitt beteende och uppförande.
Hos dessa individer skapas det en självdisciplinering där makt utövas subtilt snarare än genom ett direkt tvång. Foucault (2020) påpekar även att individerna som blir utsatta för makt får en formad identitet och börjar reglera sina tankar och handlingar efter det. Makten får därför en djupgående och långvarig effekt på dessa individer som i sin tur leder till en internalisering av maktstrukturerna.

När det gäller makt kopplat till könsnormer så har de traditionella maktstrukturerna ofta gynnat män (Foucault, 2020). Han menar att historiskt sätt så har män haft mer makt och inflytande i sociala interaktioner än vad kvinnor har, vilket har bidragit till en ojämlikhet mellan könen som än idag kvarstår. Foucault (2020) tydliggör att makt inte endast sker öppet och direkt utan kan även förekomma i subtila former så som kontroll och normer kring hur män och kvinnor behandlas och uppfattas i samhället. Denna uppsats utgår inte från genus, men det är ett viktigt perspektiv att belysa.

4.3 Förebyggande socialt arbete

Förebyggande arbete utgör en avgörande del inom det sociala arbetet och har en lång historia av att verka för att hindra oönskade händelseförlopp (Hjelte, 2007). Syftet med förebyggande insatser är att vidta åtgärder tidigt för att förhindra att problem växer till en sådan nivå att det krävs mer omfattande och kostsamma insatser. Ett kännetecken för sådana insatser är att de initieras i ett tidigt stadium där målet är att antingen motverka en negativ utveckling eller att å

andra sidan gagna en positiv. Det som skiljer de preventiva insatserna från individinriktade insatser är att de förstnämnda kan riktas till bredare grupper (Hjelte, 2007).

Angående det förebyggande arbetet är det viktigt och ha i åtanke att det bör ske på olika nivåer (Ander, 2005). Här gäller det att de parter som är med i arbetet har samma vision kring vilket resultat det är man vill åstadkomma samt att man bidrar med sina olika erfarenheter och perspektiv. Detta arbete går att tänka på som ett pussel där varje del, från politiska beslutsfattare och samhällsorganisationer till familjer, ungdomar och yrkespersoner, är nödvändiga för att helheten ska bli komplett. Grunden för arbetet är en tydlig analysfas där man noga definierar problemet och diskuterar frågor kring vilka insatser som behövs, vem problemet egentligen påverkar och på vilken nivå man bör ingripa (Ander, 2005).

Utmaningen är ofta att olika aktörer ser problemet från sina egna håll vilket kan göra att de prioriterar olika saker. För att lyckas krävs det därför att man sätter tydliga mål för vad man vill uppnå. Dessutom är det viktigt att tänka igenom vem insatserna riktar sig till och därefter planerar arbetet på ett sådant vis att man kan angripa problemet på lång sikt (Ander, 2005).

4.4 Teorikritik

En problematisk aspekt med totala institutioner är den påtagliga makt och kontroll som finns inom institutionerna. De intagna sitter, isolerade från samhället, och blir strikt kontrollerade av personalen i allt de gör och var de än befinner sig. Den maktobalans som förekommer på institutionerna påverkar de intagna negativt på flera olika sätt. Goffman (1961) analyserar hur de totala institutionerna sakta men säkert avhumaniserar de intagna genom att skapa en miljö där de förlorar sin identitet och självständighet. Makten och övervakningen över de intagnas liv kan leda till stigmatisering och en känsla av maktlöshet hos ungdomarna. Fastän de intagna får den vård som de behöver så gör makten och kontrollen på institutionen att individerna omedvetet förändras som personer vilket i sin tur blir en negativ effekt.

En nackdel med vårt användande av maktteori är att det är lätt att fastna för den synliga makten. Det vill säga makthierarkin inom institutionerna och den obalans som råder mellan personal och intagna. Hur personalen styr och kontrollerar allt ungdomarna gör och har makten att kunna utöva våld och tvång mot dem. Lukes (2021) påpekar detta som en kritik mot maktteorin då han betonar vikten av att också tillgodose den osynliga makten. Han menar att den makt som formar preferenser och påverkar tankesätt hos individer är minst lika viktig att upplysa som den synliga maktutövningen. Författaren tydliggör vidare att man bör förstå makt i alla olika dimensioner för att få en tydligare bild över maktstrukturer och sociala relationer. I och med att vi fokuserar på det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp som innefattar främst den synliga och fysiska makten så har detta perspektiv stundtals varit svårt att iaktta. Därför ser vi en kritik till valet av teorin makt.

En brist med vår valda teori om det förebyggande sociala arbetet är de svårigheter som finns i att få kunskap om hur djupgående det förebyggande arbetet faktiskt är. Dessutom vilka nivåer

och strukturer som är tillgodosedda i arbetet och hur genomgripande de är. Allan et al. (2009) kritiserar det förebyggande sociala arbetet eftersom det ibland kan upplevas ytligt och ineffektivt. Detta eftersom arbetet ibland inte tar hänsyn till de djupare planen såsom strukturella faktorer och djupare relationer som kan påverka individers liv. Författarna uttrycker en skeptisk syn mot att det förebyggande arbetet beaktar exempelvis maktstrukturer och ojämlikheter vilka är faktorer som kan påverka resultatet av ett förebyggande arbete. I vår undersökning kring det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp blir det därför svårt att veta hur brett och djupt det förebyggande sociala arbetet sträcker sig.

5. Metod

I denna del redogörs hur vi delat upp arbetsfördelningen i studien, urvalet och bortfall, hur intervjuer genomförts, hur vi analyserat empirin, forskningsetiska överväganden samt studiens tillförlitlighet.

5.1 Arbetsfördelning

Vi anser att en jämn arbetsfördelning är viktig när det kommer till examensarbetet och därför har vi strävat efter att upprätthålla det målet genom hela processen. Vi har diskuterat varje del tillsammans för att utbyta idéer och tankar, vilket har säkerställt att vi båda varit lika delaktiga i varje moment av arbetet. Det har varit betydelsefullt för oss att vi haft en gemensam överblick över hela arbetet och att vi delat åsikter. Särskilt i frågor som val av ämne, metod, tillvägagångssätt och hur vi skulle fördela arbetet.

Vi fördelade arbetet genom att först resonera kring hur vi ville gå till väga och därefter delade vi upp vem som skulle genomföra vad. För oss har denna arbetsfördelning fungerat bra. Vi har sparat mycket tid genom att dela upp arbetet och det har breddat vår kunskap. Vi har båda samlat information och kunskap på varsitt håll för att sedan mötas upp och lära av varandra. I intervjuerna såg vi också till att dela upp presentationen och frågorna i hälften för att göra fördelningen jämlik. Därefter lät vi följdfrågor och andra spontana tankar komma på måfå. Vår samarbetsförmåga har fungerat väldigt bra och vi har inte stött på några komplikationer.

5.2 Urval

Nedan beskrivs val av respondenter, hur vi fick kontakt med dem samt övergripande information om urvalet.

5.2.1 Val av målgrupp

Bryman (2020) beskriver en urvalsmetod som kallas målstyrt eller strategiskt urval, där forskaren medvetet väljer respondenter som kan bidra med värdefull information till studien. I denna metod väljs deltagare ut baserat på deras relevans för forskningsfrågan och deras förmåga att bidra till en djupare förståelse av ämnet. Detta känns särskilt viktigt i kvalitativ forskning där syftet är att belysa specifika fenomen genom informanters erfarenheter och

perspektiv. Med utgångspunkt i vårt syfte och våra frågeställningar valde vi ut respondenter som har centrala roller inom SiS och som genom sin yrkeserfarenhet har insikt i det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp inom institutionerna. Vårt mål var att säkerställa att respondenterna hade tillräcklig kunskap för att kunna svara utförligt på de frågor vi ställde och därmed bidra till en relevant analys.

Vi började med att fundera ut vilka olika yrkesroller och personer vi var intresserade av att intervjua. Vi kom snabbt fram till att vi ville få till fyra intervjuer med personer i olika positioner och på olika nivåer inom SiS. Inne på statens institutionsstyrelses hemsida fann vi en lista med ledningsgruppen inom SiS, de olika yrkestitlarna och namnen på personerna som besatt rollerna (Statens institutionsstyrelse, 2023). Genom olika sökningar på dessa personer på Google fann vi mailadresser till dem och kunde därefter börja mejla ut förfrågningar. Vi presenterade oss, vårt ämne och bakgrunden till det samt en förfrågan om personen var intresserad av att ställa upp i en intervju. Vi mejlade så många vi kunde för att vara säkra på att vi skulle få svar från någon. Detta då vi var medvetna om att ledningsgruppen på SiS troligtvis har ett fullspäckat schema. När vi fått svar och ett klartecken för intervju med två personer högt uppsatta inom SiS kände vi oss nöjda och började fokusera på att hitta personer på en nivå närmre institutionerna och ungdomarna. Dessa personer var desto svårare att få tag på. Vi påträffade en stor mängd nyhetsartiklar och rapporter med uttalanden från bland annat institutionschefer, enhetschefer och behandlingssamordnare, men inga kontaktuppgifter till dem. Vi fick börja bredda vårt sökfält från Google och inledde ett letande efter intressanta yrkespersoner på bland annat Facebook och Linked In. Där fick vi napp. Vi fick klartecken gällande intervju med en institutionschef via appen Messenger och med en behandlingssamordnare via meddelande på Linked In. Efter att ha fått klartecken för intervju flyttade vi kontakten till teams för GDPR.

5.2.2 Urvalsprocessen

Urvalsprocessen började med att vi gjorde en Googlesökning på vårt valda ämne för att få fram relevant information. Detta ledde i sin tur till att vi fann olika artiklar och nyhetsinslag där verksamma inom SiS trätt fram och svarat på den kritik som riktats mot myndigheten. Vi sökte upp kontaktinformation till dessa personer och skickade därefter ut mejl med information om bakgrunden till vårt ämnesval, anledningen till att just denna person blir tillfrågad om att medverka, samt en fråga om huruvida personen kan tänka sig att ställa upp på en intervju. Om vi sedan fick svar i vändande mejl om att personen ville ställa upp, tillhandahöll vi denne med samtyckesblankett att skriva under samt blankett med information om projektet och vad det innebar att delta.

I vår urvalsprocess stötte vi på ett visst bortfall. Vissa personer vi kontaktade svarade oss inte alls, medan andra gjorde det med svar om att de inte hade tid att ställa upp i en intervju. Detta bortfall kan ha påverkat studien genom att vissa relevanta perspektiv inte kom med. Däremot anser vi att de personer vi till slut intervjuade ger en tillräcklig bredd och djup i sina svar för att ändå belysa vårt syfte.

Vi ansåg att brukarperspektivet hade varit både en intressant och stärkande aspekt i vår studie. Detta då vi anser att ungdomars erfarenheter av sexuella övergrepp väger tungt. Vad gäller intervjuer med tidigare intagna ungdomar med erfarenheter av sexuella övergrepp inom SiS, fick dessvärre inte till någon intervju. Vi hörde av oss till privatpersoner som gjort uttalanden i medier men även till en hel del brukarorganisationer som arbetar för ungdomar med erfarenheter av övergrepp från sin tid på SiS. En del fick vi inte svar av och andra tackade nej på grund av bristfälligt med tid.

5.2.3 Validitet, reliabilitet och överförbarhet

Tjora (2012) och Ahrne och Svensson (2022) beskriver tre kriterier som inom kvalitativ forskning kan svara för kvaliteten i studien: Validitet, reliabilitet och generalisering.

Ahrne och Svensson (2022) beskriver hur validitet handlar om att mäta det som avses att mäta och hur resultaten då tillför en relevans och trovärdighet i studien. Detta är något som är av stor vikt att ta i beaktning i kvalitativ forskning. Vi anser att vår studie och resultat är både relevant och trovärdigt med anledning av flera faktorer. Först och främst har vi sett till att vara bra pålästa om statens institutionsstyrelse som verksamhet och om de sexuella övergrepp som sker inom institutionerna. Genom att ha läst på och samlat kunskap kring vårt valda syfte innan vi påbörjade våra intervjuer, så visste vi vilka personer, områden samt vilka intervjufrågor som vore bra för att få svar på det vi ville undersöka. Att sätta i gång med en kvalitativ forskning utan en grund till vad man vill åt, anser vi inte får samma trovärdighet. Ytterligare en aspekt som stärker validiteten är valet av respondenter. Ahrne och Svensson (2022) påpekar betydelsen av att tänka på mångfald i sitt urval för att få in flera erfarenheter och synpunkter som kan berika studiens analys och resultat. Därför valde vi två personer som är högt uppsatta i verksamheten och två personer som arbetar med de intagna ungdomarna. Alla fyra med olika arbetsuppgifter och med olika erfarenheter och kunskap kring det förebyggande arbetet. De personerna som arbetar på en institution var vi noggranna med att finna på två olika institutioner. Risken för att dessa personer skulle kunna påverka varandras svar eller prata ihop sig innan intervjuerna blev då väldigt liten.

Något som hade kunnat stärka vår validitet ytterligare hade varit om vi använt oss av triangulering. Ahrne och Svensson (2022) förklarar att triangulering är en metod inom forskning som innebär att man använder flera datakällor och metoder för att öka validiteten och tillförlitligheten av resultaten. Att kombinera flera metoder och olika typer av data stärker resultatet eftersom man får fram fler än ett resultat. Blir resultaten från de valda metoderna liknande så blir resultatet väldigt trovärdigt. Vi hade däremot ingen möjlighet att genomföra studien på något annat sätt än genom digitala intervjuer. Detta eftersom både SiS institutioner och våra respondenter är utspridda över hela Sverige. Därför hade exempelvis observationer eller andra fysiska datainsamlingsmetoder varit omöjliga för oss att genomföra.

Begreppet reliabilitet är detsamma som tillförlitlighet och handlar bland annat om att reflektera kring huruvida den egna ställningen till ämnet kan ha påverkat resultaten (Tjora, 2012). Våra respondenter kan ha varit försiktiga med att dela med sig av saker för att de inte

velat framställa organisationen på ett dåligt sätt. Ämnet sexuella övergrepp är dessutom väldigt känsligt och det är omöjligt att veta om någon av våra respondenter förskönat eller velat neutralisera sina svar. Detta är något som kan ha påverkat resultatet. Dessutom har vi, genom att endast intervjua yrkesverksamma, missat väsentliga perspektiv och infallsvinklar. Något vi redan har nämnt och som hade stärkt validiteten avsevärt hade varit att intervjua personer som tidigare varit placerade i ungdomsvården. Nu har vi i stället fått luta oss emot rapporter och tidigare forskning där ungdomarnas röster fått träda fram, men utifrån det kan vi inte vara säkra på att viktiga perspektiv inte saknas. Våra positioner som kvinnor i ett samhälle där män ofta är överrepresenterade som förövare av sexuella övergrepp kan också ha påverkat tillförlitligheten. Redan innan skrivandet av uppsatsen har vi med oss vissa undermedvetna åsikter och antaganden kring varför övergreppen sker och av vem. Det här är något vi försökt vara medvetna om, särskilt i intervjuprocessen.

Inom kvalitativ forskning bedöms överförbarheten utifrån huruvida resultatet går att applicera till andra, liknande sociala miljöer och personer (Ahrne & Svensson, 2022). Kvalitativa studier, till skillnad från kvantitativa, bygger ofta på ett mindre urval. I och med detta är det svårt att hävda att vårt resultat går att överföra på andra kontexter. Vårt resultat ger djupare insikter om specifika förhållanden inom ungdomsvården och behöver inte nödvändigtvis vara representativt för andra instanser inom SiS.

5.3 Kvalitativ intervju

I denna del redovisar vi insamling av data, genomförandet av intervjuer samt kritiken mot vår valda metod.

5.3.1 Semistrukturerad intervju

Vi valde semistrukturerade intervjuer som metod i vår studie eftersom vi ville ha förutbestämda frågor som under intervjuerna skulle öppna upp för flexibilitet och följdfrågor. Utifrån studiens syfte skapade vi nio intervjufrågor (se bilaga 2) som vi ansåg skulle hjälpa oss att besvara våra frågeställningar. Vi ansträngde oss för att strukturera och utforma intervjufrågorna så tydligt vi kunde. Både för att dem skulle vara begripliga för respondenterna att förstå och kunna besvara, men också för att vi skulle få med de frågor vi ansåg var väsentliga att ha med för att kunna besvara våra frågeställningar. Kvale och Brinkmann (2009) tydliggör att ju mer strukturerad intervjun är, desto mer temainriktad och detaljerade svar får intervjuaren. Det var det vi ville åt för att kunna få en bred och övergriplig förståelse för hur det förebyggande arbetet inom SiS faktiskt ser ut. Varje intervju började med en presentation av oss och vår studie samt bakgrunden till varför vi valt ämnet. Därefter fick respondenterna presentera sig och deras yrkesroll på SiS innan vi körde i gång med frågorna. Vi gav personerna utrymme till att reflektera och analysera för att kunna ge detaljerade och väl utformade svar.

Bryman (2011) påpekar att fördelen med semistrukturerade intervjuer är att respondenterna leds in i olika teman och ämnen som de sedan tillåts analysera fritt utifrån. Utifrån de teman

och svar som personerna gav så fick vi möjlighet att ställa följdfrågor för ytterligare perspektiv och en djupare förståelse. Bryman (2011) berättar att vikten av stanna upp och reflektera efter en intervju är stor då man anses gynnas och förbättras av det. Efter varje intervju som vi haft har vi suttit oss ned för att reflektera över hur det kändes, hur vi tyckte att det gått, om det uppkommit några otydligheter och om vi uppfattat svaren på liknande sätt.

5.3.2 Digital intervju

Vi valde att genomföra samtliga intervjuer via Microsoft Teams med SiS geografiska utspriddhet som anledning. Våra fyra urvalspersoner var bosatta i helt olika delar av Sverige vilket gjorde det omöjligt för oss att genomföra fysiska intervjuer. Kvale och Brinkmann (2009) påpekar hur digitala intervjuer är till fördel för att kunna nå ett bredare område geografiskt. Att spela in samtalen var också till fördel då vi har kunnat använda oss av materialet flertalet gånger och kunnat färska upp vårt minne i efterhand. Vi har kunnat se tillbaka på svaren som respondenterna gav oss men också på deras kroppsspråk och uttryck. Ytterligare en fördel med digital intervju är att respondenterna får möjlighet till att sitta på en plats som känns trygg och bekväm för dem. Bryman (2011) tydliggör hur viktigt det är att samtliga i ett samtal ska befinna sig på i en trygg och behaglig miljö. Några av intervjupersonerna befann sig hemma under samtalet medan andra var på arbetsplatsen.

Bryman (2011) förklarar att en nackdel med att genomföra intervjuer digitalt är att det är öppet för misstolkning. Detta i form av exempelvis tekniska störningar och missuppfattningar gällande kroppsspråk. Vi hade inga större bekymmer med tekniken under våra intervjuer men förstår att det många gånger kan vara ett problem i datorstödda intervjuer. Däremot var det många gånger svårt att se och uppfatta respondenternas kroppsspråk och uttryck genom skärmen. En del var lite suddiga och andra satt väldigt nära kameran vilket gjorde det svårt att få en uppfattning om mer än ansiktsuttrycken.

5.3.3 Kritik mot intervjumetod

Då ingen av oss har någon större erfarenhet av att hålla i och förbereda intervjuer så hade vi inte särskilt höga förväntningar mer än att kunna få svar på våra frågeställningar och få intervjupersonerna att känna sig bekväma i samtalet. Kvale och Brinkmann (2009) belyser vikten av att skapa en trygg och öppen miljö för respondenterna. Vi vill hoppas och tro att respondenterna kände sig trygga i samtalen med oss, men det är förstås svårt att veta.

Kvale och Brinkmann (2009) tydliggör även att intervjuarens förutfattade meningar och åsikter kan förvränga svaren som respondenterna ger. Detta var något som vi diskuterade en del innan vi genomförde intervjuerna. Vi var rätt så pålästa och insatta i SiS som verksamhet men framför allt i statistik och händelser av sexuella övergrepp mot intagna ungdomar. Ingen av oss hade sedan innan en särskilt stor inblick i verksamheten mer än det man ser och läser på medier och i nyheter, så att inte ha förutfattade meningar i arbetets gång har varit svårt att tränga bort. Att läsa alla olika rapporter och domar om sexuella övergrepp satte oss givetvis i tankar och funderingar, men vi gick in i en så opartisk roll vi kunde när det var dags för

intervjuer. Detta för att inte låsa in oss i det vi läst på medier och i stället vara öppen för den information och kunskap vi skulle få av intervjupersonerna. Att vi diskuterade det innan och tillsammans gick in med så lite förutfattade meningar som möjligt, gjorde det enklare för oss att ta emot de svar vi fick. Vårt stora intresse för att få kunskap kring det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp av personal och yrkesverksamma inom SiS gjorde det enklare att vara objektiv i samtalen.

5.4 Transkribering

I arbetsytan Microsoft Teams som vi valde att genomföra våra intervjuer genom, så transkriberades intervjuerna under samtalets gång. Genom att starta inspelning och transkribering vid varje intervju så sparade Teams automatiskt allt som sades av parterna i samtalet. Efter varje intervju gick vi igenom transkriberingen för att säkerställa att texten stämde överens med verkligheten då det är lätt att en del ord blir felaktiga. Vi döpte varje sparad transkribering med intervjupersonernas namn för att enkelt kunna hitta åt rätt transkribering till rätt person.

För oss var det viktigt med struktur och organisering i transkriberingarna. Detta för att enkelt kunna hålla ordning på dem och enkelt hitta till transkriberingen med varje respondent. Back och Berterö (2019) tydliggör hur viktigt det är med organisering i en transkribering genom att exempelvis döpa dem för att enkelt kunna hitta rätt transkribering samt för att intervjuerna ska ligga i kronologisk ordning. Efter transkribering av intervjuerna har vi genomfört en kodning av dem med hjälp av tematisk analys. Kodning är väsentligt för att kunna förstå intervjuer och detta görs genom att man bryter ner data genom att kategorisera, undersöka, begripliggöra samt jämföra (Kvale & Brinkmanns, 2009).

5.5 Forskningsetiska riktlinjer

Inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning har Vetenskapsrådet, som ansvarar för forskningsetiska riktlinjer, fastställt fyra huvudsakliga etiska principer som ska vägleda forskningen i Sverige. Att ta dessa i beaktning är inte endast viktigt vid större forskningsprojekt, utan måste genomsyra även mindre uppsatser.
Trots att en uppsats inte formellt behöver genomgå en etisk prövning så ska den som gör uppsatsen ändå noggrant överväga på vilka sätt undersökningen kan påverka de människor som är involverade och se till att respektera deras integritet och säkerhet (Vetenskapsrådet, 2002).

Gällande informationskravet fastställer Vetenskapsrådet (2002) att forskaren ska ge deltagarna en tydlig bild av vad studien handlar om och vad det innebär att vara med.
Deltagarna ska vidare bli införstådda på att de kan avbryta sin medverkan. Informationen som tillhandahålls ska vara så heltäckande att den berör alla aspekter som kan påverka deltagarens intresse att delta. För att följa informationskravet har vi i vårt första mejl till deltagaren,

skickat ut dokument med information om vår bakgrund till studien, vårt syfte och hur data kommer att behandlas med mera (se bilaga 1 & 3).

Samtyckeskravet säger att den som deltar i studien har full kontroll över sitt deltagande (Vetenskapsrådet, 2002). Detta innebär att forskaren har som ansvar att fråga personer om de är villiga att delta och att deltagaren uttryckligen måste ge sitt samtycke till detta. En annan viktig del av samtyckeskravet är att deltagarna ska känna sig fria att närsomhelst hoppa av studien. Deras rätt att avbryta ska respekteras fullt ut och deltagarna ska skonas från att oroa sig för att ett sådant beslut ska ge negativa följder. Vi säkerställde detta genom att mejla en samtyckesblankett till deltagaren att läsa igenom och signera innan intervjuns start (se bilaga 3). I början av varje intervju frågade vi även personerna om de hade några funderingar kring informationen i samtyckesblanketten.

Konfidentialitetskravet innebär att forskaren måste skydda personlig information som rör deltagarna (Vetenskapsrådet, 2002). Alla uppgifter om deltagarna ska behandlas konfidentiellt och endast vara tillgängliga för de som arbetar med studien. Forskaren ska vidare se till att ingen utomstående kan komma åt informationen och att den förvaras på ett säkert sätt. Vid tillfällen där forskaren använder informationen i studien ska den vara så pass anonymiserad att ingen som läser uppsatsen ska kunna räkna ut vem deltagaren är. Vi har informerat intervjupersonerna om riskerna med att delta, hur datat kommer förvaras under processens gång och på vilka vis deras personliga information kommer synas i den färdiga uppsatsen.

Utifrån nyttjandekravet gäller att eventuell information som samlats in om deltagarna bara får användas i ändamål som rör forskningen (Vetenskapsrådet, 2002). Deltagarna ska känna sig trygga med att deras uppgifter inte ska lämnas ut till någon obehörig part eller kommer användas på fel sätt. Det data vi har samlat in har endast använts i syfte att skriva vår uppsats, vilket vi tydligt har framfört i vår information till deltagarna.

5.6 Tematisk analys

Vi valde analysmetoden tematisk analys eftersom det är ett effektivt tillvägagångssätt vid analys av kvalitativa data (Bryman, 2011).

Braun och Clarke (2006) beskriver de viktigaste stegen att förhålla sig till i analysprocessen. För det första har vi bekantat oss med det insamlade datat genom att läsa igenom innehållet från våra intervjuer upprepade gånger. I den här inledande fasen, är det gynnsamt att samtidigt fundera över eventuella mönster som framträder under läsningens gång. I det andra steget har vi tagit fram koder ur datat, och därefter samlas utdrag från datat ihop under respektive kod. Koderna skapades genom att vi identifierat olika egenskaper i datans innehåll, detta kopplat till studiens syfte och frågeställningar (Braun och Clarke, 2006).
För oss blev dessa: utbildning, relationsskapande, rekrytering. Den tredje fasen handlar om att utvinna teman utifrån de framställda koderna. Detta gjorde vi genom att vi undersökte

koderna och därefter funderade vi på hur dem kan sammanställas och bli till "ett". Våra teman blev: Tillitsskapande relationer och vaksamhet i personalrekrytering, utbildning som framgångsfaktor och incidenthantering och uppföljning. I det fjärde steget granskar man och tittar på hur de teman man har valt passar ihop, först med det kodade materialet och sedan med hela datamängden. Vårt sista steg blev att förfina de teman som tagits fram ytterligare och därefter började vi skriva vår resultatdel (Braun och Clarke, 2006).

6. Resultat

Följande kapitel redovisar resultatet utifrån våra intervjuer. Vi har strukturerat kapitlet utifrån den tematiska analysen och skapat rubriker som är passande för innehållet. Siffrorna som är satta i en parentes efter varje citat från intervjuerna, motsvarar vilken respondent som är citerad. Respondent 1 och 2 arbetar som högt uppsatta inom SiS medan respondent 3 och 4 är behandlingssamordnare respektive institutionschef på två olika ungdomshem.

6.1 Tillitsskapande relationer och vaksamhet vid personalrekrytering

Majoriteten av våra respondenter beskriver en komplexitet i SiS förebyggande arbete mot sexuella övergrepp, särskilt i relation till rekrytering av rätt och kompetent personal. Det är av största vikt att trygga och stabila relationer skapas till ungdomarna. Samtidigt behöver SiS vara vaksamma på vilka intentioner personalen har vid rekrytering och att det finns en professionell hållning, något som inte är helt lätt att säkerställa.

> *Ungdomarna är ju också otroligt duktig på att liksom sniffa sig till "vem kan jag lita på? Vem är stabil? Vem kan jag provocera? "De är ju experter på det, så det blir ju också väldigt väldigt tydligt att det är ju inte bara vi som ska avgöra vem som är bäst för oss utan det här måste vi prata med ungdomarna om.* (2)

Personalen är det viktigaste instrumentet för att få ungdomarna att öppna upp sig och att motivera dem till att se ett liv utanför SiS. Respondent 2 berättar att för att få arbeta på SiS krävs kvaliteter som inte går att studera sig till. Det behövs en teoretisk kunskap, men det går inte att ställa krav på att de som anställs ska ha en flerårig högskoleutbildning bakom sig, och det är inte heller det viktiga. Arbetet med ungdomarna är på många vis slitsamt och för det krävs en viss människotyp, gärna med egna livserfarenheter och med en fallenhet för hur man bäst kan bemöta och skapa tillit till de unga. Att ha en socionom-eller beteendevetarexamen kan se bra ut på papper, men det innebär inte nödvändigtvis att man är rätt person för jobbet. Det här är något ungdomarna känner av.

> *Vi kan se att på dumpen när personer utger sig för att vara flickor som bor på HVB eller är inom samhällsvården, så verkar det dra till sig ännu fler män.* (2)

Samtidigt som personer med den här fingertoppskänslan ofta anställs, är det svårt att säkerställa att de är där av rätt anledning. Respondent 2 berättar vidare att vissa av dem som anställts och senare dömts för sexuella övergrepp initialt varit mycket uppskattade och populära bland ungdomarna. Psykologiska utredningar som senare genomförts i samband med domarna har visat att dessa personer sökt sig till SiS med insikt om ungdomarnas sårbara situationer och med ett mål att utnyttja dem. Att identifiera och sålla bort sådana individer innan något inträffar är svårt. Detta eftersom de ofta vet hur de ska föra sig för att bli omtyckta.

> *Alltså om man inte har det här professionella förhållningssättet och helt plötsligt så är man lite svajig själv i sitt mående och då kryper de där kommentarerna in och helt plötsligt så har man en otillbörlig relation på något vis.* (2)

Det finns även de mer "oskyldiga" situationerna där någon arbetat inom verksamheten i flera år och lyckats med att upprätthålla en professionell relation till ungdomarna, men så helt plötsligt går denne av någon anledning över gränsen. Respondent 2 förklarar att något kan ha hänt i deras privatliv som får den här professionella rollen att falla. Plötsligt har empatin för ungdomen övergått till något mer och den manlige personalen har utvecklat känslor för en ungdom, flera år yngre än honom själv.

Respondent 1 och 2 vittnar om de svårigheter som finns kopplade till rekryteringen av ny personal. Dels krävs en högre personalomsättning för att effektivt förebygga övergrepp, och man vill anställa fler för att, så långt det är möjligt, undvika att personal lämnas ensamma med ungdomarna. Övergrepp sker nämligen ofta när personal och ungdom befinner sig i utrymmen där andra inte kan se dem. Samtidigt som man anser att sådana situationer bör förebyggas genom fler anställda, framhåller respondent 2 att dessa ensamma stunder kan vara avgörande för att skapa förtroende och tillit hos den unge.

> *Det behövs en djupare relation där ungdomarna känner att de kan lita på personalen och att deras oro och känslor tas på allvar*. (4)

En annan aspekt av relationsskapandet rör utmaningen i att få ungdomarna att känna sig trygga med att öppna upp om svåra ämnen. Respondent 1 och 2 betonar att det finns möjliga kontaktvägar för ungdomarna att lämna uppgifter kring vad de känner och tänker. Exempelvis finns ungdomsråd där de får lyfta frågor och tankar, anslag med telefonnummer till IVO och en klagomålsfunktion där ungdomarna kan ringa till huvudkontoret. Vanligast är att ungdomarna berättar för någon i personalen som den känner sig trygg med. Respondent 4 menar dock att det trots detta är svårt att bygga upp den tillit som krävs. Många av ungdomarna verkar ställa sig tveksamma till att rapportera problem och är osäkra på om de kommer att bli tagna på allvar. För att det förebyggande arbetet ska bli effektivt menar därför respondenten att det krävs mer än bara formella forum.

6.2 Utbildning som framgångsfaktor

Samtliga respondenter har lyft frågan om utbildning som en särskilt viktig del i ledet av att förebygga sexuella övergrepp inom SiS. Flera aspekter av utbildningen berörs, bland annat introduktion för nyanställda, behovet av en kontinuerlig utbildning samt vikten av ett innehåll som är anpassat för institutionsmiljön.

Majoriteten av våra respondenter berättar att alla får gå en grundutbildning och en kortare introduktionsutbildning vid nyanställning. Respondent 1 och 2 förklarar att man då går igenom ämnen som etik, bemötande, sexuella övergrepp samt frågor om vad man gör om man bevittnar en situation som är olämplig.

> *Vi tänker att alla som har gått den är ganska bra rustade för arbetet, men vi vet också att vi har väldigt mycket personal som har jobbat länge som inte har gått den*. (2)

Utbildningen som ges vid anställning förändras med tiden, vilket resulterar i att många av de som varit anställda i flera år enkelt faller mellan stolarna. Respondent 3 berättar att den utbildning hon fick i början gav en kortfattad beskrivning om fysisk och psykiskt våld med fokus på ungdomarnas tidigare upplevelser i livet. Kopplat till agerandet på institutionen fick hen lära sig om saker som exempelvis hur de på bästa vis kan hålla fast och förflytta ungdomarna utan att skada dem fysiskt. Det största fokuset låg på personalens säkerhet i förhållande till ungdomars utåtagerande beteende och våld mot personalen. Respondenten säger att det här förmodligen ser annorlunda ut i dag men att hen inte fått gå någon nyare, uppdaterad utbildning med fokus på sexuella övergrepp.

> *Utbildningen behöver vara djupare, mer relevant och återkommande, särskilt med tanke på att vi arbetar med en så utsatt grupp*. (4)

Respondent 4 anser att utbildningarna är lite för allmänna och att fokus på institutionsmiljö och de intagnas behov saknas. Respondenten tycker dessutom att utbildningarna bör få göras mer kontinuerligt och att en djupgående kunskap gällande frågor om bemötande och förhållningssätt måste prioriteras oftare. Detta menar respondenten är särskilt viktigt för att säkerställa att personalen ständigt är beredd på att hantera nya situationer och inte bara luta sig tillbaka på tidigare utbildning. Utbildningarna behöver hela tiden anpassas och förändras för att följa med i de föränderliga behoven hos ungdomarna och institutionsklimatet.

> *Vi känner att vi behöver ha det här på plats. Det är ju ett led i att komma åt det här att vi förstår att det här händer hos oss. Det får inte hända. Och vad gör vi då för att upptäcka och vad har vi för förebyggande arbete och faktiskt också så här checklista typ vad gör vi om vi misstänker att det har hänt så att vi inte missar något moment i det här?* (2)

Respondent 2 har varit med och tagit fram en ny instruktion med information om hur man som anställd inom SiS bör agera för att förebygga, upptäcka och agera vid fall av hot, våld trakasserier och övergrepp. Tidigare har riktlinjerna varit inbakat i andra riktlinjer och det har inte varit tydligt för medarbetare vad som är vad, men nu har en övergripande instruktion tagits fram. Det här arbetet har bedrivits med skyndsamhet med tanke på det som kommit upp till ytan om de sexuella övergreppen. Respondent 2 berättar vidare att instruktionen ska finnas synlig på ungdomshemmen och att även om det inte går att kräva av medarbetarna att ha koll på den, så förväntas chefer veta om när den ska tas fram.

> *Så jag tycker inte att det finns så mycket förebyggande om jag ska vara ärlig. Man pratar inte så mycket om det.* (3)

Respondent 3 anser att personalen som faktiskt arbetar med ungdomarna inom SiS inte får den kunskap kring det förebyggande arbetet som behövs. Det finns inga tydliga instruktioner eller rutiner uppsatta på institutionerna för att veta hur man ska hantera och agera vid olika situationer som kan uppstå. Respondenten uppger att hen gick in på SiS hemsida innan intervjun för att kolla vad verksamheten säger om det förebyggande arbetet. Där stod det listat vilka riktlinjer och hanterande av sexuella övergrepp som SiS följer men som respondenten inte fått någon kunskap om tidigare.

6.3 Incidenthantering och uppföljning

I denna del kommer intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter av rapportering och utredning presenteras. Det gäller rapportering över lag inom institutionen men allra främst när det kommer till rapportering och utredning av sexuella övergrepp.

När det framkommer misstankar eller kommer till ens kännedom att ett sexuellt övergrepp inom SiS har skett, är samtliga intervjupersoner överens om att det bör rapporteras. Respondent 1 och 2 förklarar att det finns en rapporteringsfunktion på SiS intranät som används för att rapportera in missförhållanden eller misstänkta missförhållanden. Det är en skyldighet för all personal att fylla i denna rapport när man får information om att ett övergrepp har skett. Dessa Lex Sarah-rapporter går till HK registratur och skickas därefter ut som en sändlista till hela ledningsgruppen på SiS. Därefter väljs det ut en person som ska utreda händelsen. Vid grövre misstankar som rör exempelvis sexuella övergrepp utses oftast två utredare. De åker då ut till den berörda institutionen och pratar med de inblandade samt eventuella vittnen. Respondent 2 uppger att man även måste göra en rapportering till IVO (Inspektionen för vård och omsorg).

> *Att säkerställa rätt stöd och behandling för den drabbade ungdomen är inte alltid tillräckligt prioriterat. Det blir ibland för mycket fokus på formalia och det tar för lång tid att gå från anmälan till åtgärd.* (4)

Respondent 3 och 4 uttrycker i stället en osäkerhet och ovisshet vad gäller att rapportera ett sexuellt övergrepp. De är medvetna om att det finns några riktlinjer men att dessa sällan pratas om eller följs upp. Båda personerna menar att ledningen i verksamheten inte lär ut eller lyfter detta med den personalgrupp som faktiskt arbetar med ungdomarna.

Respondent 4 upplever att processen när det kommer till rapportering och utredning ibland är oklar och blir lätt utdragen. Det finns också en rädsla hos personalen på institutionen att prata öppet och ifrågasätta misstänkta övergrepp. Detta eftersom det kan bli känsligt och en konstig stämning i personalgruppen. Även respondent 3 tar upp detta och trycker på den tystnadskultur som finns ute på institutionerna. Personen menar att om en i personalen skulle se eller höra att en kollega genomfört ett övergrepp på en intagen ungdom, så är det inte ovanligt att man tystar ner detta för att bibehålla stämningen mellan varandra men också för gruppens skull.

Efter att en rapportering är gjord så uppger samtliga intervjupersoner att en utredning påbörjas. Respondent 1 och 2 uppger att en utredning alltid startas oavsett informationen som inkommit. SiS vill alltid gå till grunden med händelser som rapporterats i verksamheten för att förebygga att liknande händelse inte sker igen. Respondent 3 och 4 har inte någon vidare inblick i huruvida en utredning startas eller inte då personal på golvet inte får ta någon större del av processen eller uppföljning. Respondent 3 förklarar däremot att när någon i personalen är under utredning efter att misstankar gällande ett sexuellt övergrepp förekommit, så får personen antingen byta avdelningen eller bli avstängd under utredningstiden. Detta för att förebygga att personalen inte utsätter ungdomen för övergrepp återigen.

> *Vi har ju en visslarfunktion om vi ser eller hör någonting och då tänker jag att de kanske tänker att det är via den funktionen som sexuella övergrepp skulle liksom nystas upp. Men ingenting ordagrant sägs att om det sker sexuella övergrepp så är det exakt så här ni ska göra. Det kanske de vill högre upp, men det är faktiskt inte alltid det går. Det är mycket som sägs högre upp att man vill ju att saker och ting ska vara så att det ska följa etiska riktlinjer och att det ska vara på ett visst sätt vilket är önskvärt, absolut, men det är inte så det ser ut på golvet liksom.* (3)

När det gäller hantering och utredning av sexuella övergrepp inom institutionen så uppger respondent 1 och 2 att det är svårt att utreda och att det finns flera parametrar i hanteringen av övergrepp. Båda personerna uppger att det kan vara svårt att veta när en ungdom talar sanning och inte. Detta på grund av de intagna ungdomarnas problematik och mående. Däremot påstår båda intervjupersonerna att det är av vikt att alltid tro på ungdomarnas berättelser i första hand och hantera varje ärende ordentligt.

> *Och där är det ju ett problem för oss att vi har ofta ungdomar intagna hos oss som inte alltid är liksom så klara över exakt vad det är som har hänt så man kanske är lite förvirrad själv. De mår psykiskt dåligt och kanske har ett alltså psykosliknande tillstånd och det kanske också är så att man kommer från en kontext där man har*

> *blivit utnyttjad tidigare av andra personer och att man då har nära för att berätta historier som kanske inte riktigt stämmer överens med verkligheten. Och det gör ju dem här frågorna liksom jättesvåra på det sättet för det är väldigt svårt att bedöma.* (1)

Både respondent 3 och 4 uttrycker en oklarhet för hur de ska gå till väga vid sexuella övergrepp då tydliga instruktioner, rutiner och kunskap kring detta saknas i verksamheten. Respondent 4 menar att personalen inte är helt säker på vilken rapporteringsväg som är bäst och vem som bär vilket ansvar. Det medför en svårighet att veta vem man ska vända sig till i vilka frågor.

Båda personerna säger att om de hade fått till sin kännedom att ett övergrepp hade skett på deras institution så hade de pratat med sin chef som skulle få ta det vidare. Skulle ett brott misstänkas skulle båda däremot göra en polisanmälan. Respondent 3 och 4 är eniga om att en starkare kultur för rapportering om missförhållanden behövs på SiS verksamhet då det är utsatta ungdomar man arbetar med.

7. Analys

Följande del redovisas empirin kopplat till våra teoretiska utgångspunkter.

7.1 Rekrytering sett ur ett maktteoretiskt perspektiv

Vår empiri visade att det finns svårigheter inom SiS när det gäller att hitta lämpliga personer att rekrytera, men också att lyckas anställa människor som passar för yrket. Det är betydelsefullt att rekrytera personal som kan utöva makt på ett professionellt sätt. Alla respondenter nämner att egenskapen av att kunna använda makten på rätt sätt i yrket är ofta osynlig, vilket vi kan koppla samman med maktteorin. Foucault (2020) förklarar att professionell makt för det mesta är osynlig men djupt integrerad i relationer och sociala strukturer. Med denna infallsvinkel i åtanke så stämmer teorin och resultatet bra överens.

Flertalet av respondenterna framför att en del personer söker sig till yrken såsom SiS med viljan av att få utöva makt. Respondenterna som benämner detta menar att det har att göra med att utsatta ungdomar ofta ses som lätta offer att utsätta för våld och övergrepp. Respondenterna klargör att det i högsta grad är flickor som blir utsatta och att manlig personal är förövarna som vill utöva makten. Respondent 1 och 2 som är högt uppsatta i myndigheten tydliggör att dessa personer är svåra att peka ut i intervjuer eftersom beteenden som visar på maktmissbruk oftast växer fram under tid. Eftersom SiS är en myndighet där makthierarkin redan är väldigt tydlig och de intagna är på botten i denna skala, så är maktmissbruk inte alltid så enkelt att genomskåda. Maktteorin betonar samma sak (Foucault, 2020). Teorin klargör att maktmissbruk inte alltid kan pekas ut eftersom det framkommer i normer och diskurser som kan vara osynliga, vilket vi kopplar samman med empirin. Respondent 3 förklarar vikten av att man som personal aktivt arbetar för att bygga relationer

med ungdomarna och se dem som medmänniskor snarare än klienter i matkulturen som finns på SiS. Makten blir oftast mindre påtaglig då eftersom ungdomarna får känna relationerna till personalen som mer vänskapliga, snarare än den maktrelation som finns mellan personal och intagen. Ur en sådan aspekt blir personer som är anställda i syfte av att få utöva makt i stället väldigt synliga då dem vill kontrollera och dominera andra snarare än att bygga djupa relationer (Foucault, 2020).

Med Foucaults (2020) beskrivning av makten som relationell och något som inte endast utövas av en specifik person, missar vi en aspekt om hur maktstrukturer är könsbaserade. Av de kvinnor och män som arbetar på SiS är det oftast män som utnyttjar den här maken och har ett gränsöverskridande beteende gentemot de placerade ungdomarna. Detta är något som samtliga respondenter lyfter fram. Därför blir det en krock mellan teori och empiri i denna aspekt. Maktteorin beskriver hur makt inte är kopplat till något kön, medan samtliga respondenter och tidigare forskning, visar att en problematisk maktanvändning i majoriteten av fallen utövas av män. Sveriges television (2023) tydliggör hur män var förövare i 193 av 202 fall av sexuella övergrepp. Det visar rätt tydligt hur dominerande män är när det kommer till makt.

Respondent 1 och 2 berättade i intervjuerna att det förekommit att män tagits fast av pedofiljägarsajten dumpen när de på olämpliga sätt har haft kontakt med vad de trott har varit unga flickor på HVB- eller SiS-hem. Detta i kombination med utredningar som gjorts på manlig personal inom SiS som blivit dömda för övergrepp, visar att en viss kategori av män söker sig till yrken med utsatta barn och unga. På så sätt går det att argumentera för att den institutionella miljön, som enligt Foucault (2020) främjar styrning och reglering genom makt, samtidigt möjliggör sexuella övergrepp.

Samtliga respondenter påpekar att personalen, men allra främst ungdomarna, snabbt känner av vilka av de anställda som är där av rätt anledning. Foucault (2020) menar att makt alltid involverar möjligheter till motstånd. Makten är alltså relationell och med ett sådant närmande skulle man kunna mena på att ungdomarna också använder sig av en form av makt. Ungdomarna känner av och kan, som respondent 2 uttrycker sig, “sniffa sig” till bra och dåliga personer. På så sätt utmanar ungdomarna den auktoritet personalen besitter, om än subtilt.

7.2 Incidenthantering i totala institutioner

I resultatet framgår det att kunskapen gällande huruvida man går till väga vid rapportering om missförhållanden inom SiS ser annorlunda ut beroende på vilken nivå man jobbar inom. Däremot anser samtliga att rapportering och utredning är betydelsefulla delar i verksamheten. Detta går att jämföra med totala institutioner. Utifrån ett perspektiv baserat på Goffmans (1973) teori kan man betrakta betydelsen som läggs vid att alltid utreda sexuella övergrepp och andra missförhållanden. Det är väsentligt för att förstå den institutionella kontexten och de sociala dynamiker som finns inom de totala institutionerna. Alla respondenter framförde att utredning av sexuella övergrepp går att se som ett förebyggande arbete. Att det är

betydelsefullt för att gå till grunden med vad som skett för att en liknande händelse inte ska inträffa igen. Goffman (1973) förklarar hur utredning av sexuella övergrepp kan ha en förebyggande aspekt men att det beror på hur utredningarna genomförs och vilken maktdynamik som råder. Sker dem rättvist och leder till förändring så kan de bidra till att förebygga framtida övergrepp. Om ett övergrepp å andra sidan utreds orättvist och inte leder till någon förändring, så kan det leda till att personal på institutioner undviker att rapportera in missförhållanden. Därmed bildas det en tystnadskultur. Respondent 3 klargjorde samma sak i intervjun, vilket gör att denna aspekt går att koppla samman mellan teori och empiri.

Empirin visar även att hälften av respondenterna uppger en osäkerhet kring hur man ska gå till väga vid misstankar om sexuella övergrepp. Exempelvis vem man ska vända sig till och kunskap kring vem som bär ansvaret för vilket område. Ander (2005) betonar vikten av att inputs och perspektiv från alla delar i en verksamhet är väsentliga för att få en komplett helhet. I vår mening krockar detta då respondent 3 och 4 inte har någon större kunskap i frågan, medan respondent 1 och 2 besitter den kunskap som krävs. Alltså blir inte helheten komplett då det inte finns något perspektiv från den lägre nivån på institutionerna. Det vill säga nivån som befinner sig på institutionerna hos ungdomarna.

En viktig aspekt i incidenthanteringen är att ställa frågan om vad ungdomarna själva kan tillföra. Två av våra respondenter berättar att ungdomarna är medvetna om de möjliga kontaktvägar som finns för att uttrycka sina upplevelser och tankar om SiS. En annan respondent tydliggör att för att få ungdomarna att känna sig trygga i att berätta om jobbiga upplevelser, krävs mer fokus på att skapa tillit i relationen till dem. Personal och ungdomar utgör båda en viktig del i hanteringen av sexuella övergrepp. För att incidenthanteringen på SiS ska bli bättre krävs därför en ökad öppenhet i samtal om övergrepp samt en normalisering kring att anmäla missförhållanden.

7.3 Utbildning, en aspekt av förebyggande socialt arbete

I resultatet framgår betydelsen av utbildning inom SiS för att personalen ska få den kunskap de behöver. Både för arbetet med de intagna ungdomarna men också för att veta hur de ska agera och rapportera missförhållanden såsom sexuella övergrepp. Resultatet visar däremot att hälften av respondenterna anser att det är för få utbildningar som de anställda får genomgå och menar att det krävs mer. Utbildning är en del av det förebyggande arbetet eftersom de ligger till grund för att kunna hantera missförhållanden i ett tidigt stadie. Detta går att jämföra med teorin förebyggande socialt arbete. Hjelte (2007) tydliggör hur syftet med ett förebyggande arbete är att vidta åtgärder i ett tidigt skede för att undvika att det ska bli mer omfattande insatser. Detta är något som majoriteten av respondenterna också framför att utbildning gällande övergrepp och annat våld kan bidra till.

Ytterligare en aspekt som framkommer i resultatet är att personal som jobbat länge inte har fått genomgå någon utbildning. Åtminstone inte de nyare utbildningarna som myndigheten framtagit. Detta blir problematiskt eftersom personalen då inte arbetar under samma förutsättningar och inte besitter den kunskapen som krävs för arbetet med ungdomarna.

Hjelte (2007) betonar vikten av utbildning för professionella i arbetet med barn och unga och hur väsentligt det är att arbeta systematiskt. Att risk- och skyddsfaktorer ges kunskap om och implementeras i praktiken. Men i några av respondenternas mening så görs inte detta. Respondent 3 nämner att det blir svårt att arbeta på det sätt man vill och då kunskap i vissa delar av arbetet saknas. Exempelvis hur man rapporterar in misstankar om sexuella övergrepp eller att veta vem man ska vända sig till när en incident äger rum. Att personal som arbetat länge inte har fått genomgå någon utbildning kan också leda till en ojämn dynamik i personalgruppen. Detta eftersom alla besitter olika kunskaper och hanterar missförhållanden på olika sätt. Utbildning och teorin om förebyggande socialt arbete går därför att sammankoppla. Detta eftersom de lyfter varandra och är betydelsefulla för att vardera saken ska fungera. Däremot går de inte att jämföra med varandra i praktiken på institutionerna. Anledningen till det är att den utbildning som krävs för att den ska bli till ett förebyggande arbete mot sexuella övergrepp, inte verkar hålla i några av respondenternas mening. De stora utmaningarna för SiS-hem i framtiden är därför hur man utmanar och hanterar risken för sexuella övergrepp.

8. Diskussion

Med hjälp av resultaten från våra intervjuer samt vår eget eftersökande av kunskap i ämnet, har vi fått en bredare och djupare kunskap i ämnet. Vi har fått reda på de främsta riskfaktorerna till varför de intagna ungdomarna utsätts för sexuella övergrepp inom institutionerna, men också hur SiS arbetar förebyggande och vad som krävs av myndigheten framåt för att förhindra att övergrepp sker. Vi har fått en bra inblick i vilka strategier som används i verksamheten och de tillvägagångssätt som används. Vi har funnit vårt ämne intressant, vilket har resulterat i att denna studie varit både givande och lärorik för oss att genomföra.

Utifrån resultatet kan vi tyda att det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp inom statens institutionsstyrelse ser olika ut mellan verksamma i myndigheten. De som besitter roller i SiS ledningsgrupp berättar att de är med och påverkar hur myndigheten ska arbeta förebyggande och att de därmed har koll på hur arbetet ser ut och ska genomföras. Personalen som arbetar på institutionerna med ungdomarna säger i stället att det förebyggande arbetet inte appliceras i praktiken så som det bör göra. En av respondenterna uppger i resultatet att man inte arbetar särskilt förebyggande på institutionerna då kunskap kring detta saknas. Denna otydlighet och avsänkande av kunskap på hur man arbetar förebyggande mot sexuella övergrepp på de intagna ungdomarna, visar att arbetet behövs ses över och implementeras tydligare i verksamheten.

Det är vår övertygelse att sexuella övergrepp inom SiS aldrig får accepteras eller normaliseras. Övergreppen på institutionerna innebär inte endast en kränkning av individens rättigheter och integritet, utan är även ett stort svek mot samhällets mest utsatta ungdomar. De som allra mest behöver trygghet och stöd.

8.1 Förslag till framtida forskning

För att studiens resultat skulle kunna generaliseras i en större utsträckning så skulle ytterligare forskning i ämnet vara väsentligt. Fler verksamma inom SiS skulle behöva höras gällande det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp, men allra främst behöver tidigare intagna delta i forskningen. Detta för att ytterligare stärka validiteten. Ungdomars erfarenheter, upplevelser och perspektiv är enligt oss den viktigaste faktorn i SiS framtida arbete.

Statistik visar att sexuella övergrepp mot ungdomar inom SiS ökar. SVT Nyheter (2023) tydliggör att mellan 2019 och 2022 rapporterades över 200 fall av övergrepp mot ungdomar inom SiS, vilket visar på en ökning jämfört med tidigare år. År 2023 var året med flest inrapporteringar någonsin (Barnrättsbyrån, 2024). Denna ökning visar på att myndighetens förebyggande arbete mot sexuella övergrepp inte varit tillräckligt utrustat de senaste åren. Däremot visar resultatet i studien att myndigheten vidtagit ytterligare åtgärder i arbetet mot sexuella övergrepp efter att fallen ökat de senaste åren. Framtida forskning bör därför se över huruvida de nya åtgärderna påverkat läget på SiS.

Uppsatsen visar att genom användning av maktteori ser man tydligt de strukturella mönstren för maktutövning. På SiS-hemmen syns detta tydligt genom att män utsätter kvinnor för våld och övergrepp. Det innebär att det här är ett perspektiv som måste jobbas på inom ramen för SiS-hem.

8.2 Avslutande ord

Vi båda har tyckt att det har varit roligt men framför allt lärorikt att skriva denna uppsats. Alla artiklar, nyheter, litteraturer och personer vi fått ta del av för att ständigt dyka djupare ner i ämnet och bilda oss en bredare förståelse, har givit oss väldigt mycket. Under hela arbetets gång har vi haft ett bra samarbete och tillsammans tagit oss igenom de hinder som uppstått på vägen. Hinder så som att få svar från yrkesverksamma inom SiS gällande intervju, samt frågetecken kring hur texten skulle byggas upp och utformas. Valet av ämne var självklart för oss väldigt snabbt då vi båda är intresserade av både våld och ungdomar. Vi anser att det är oerhört viktigt att belysa de sexuella övergreppen som sker mot placerade ungdomar inom statens institutionsstyrelse. Detta eftersom deras röster sällan får stå i fokus. Det har känts både fint och viktigt för oss att ha fått göra det från början till slutet av vårt arbete.

Referenslista:

Litteratur:

Ahrne, G., & Svensson, P. (2022). *Handbok i kvalitativa metoder* (Upplaga 3). Liber.

Allan, J., Briskman, L. & Pease, B. (2009). *Critital Social Work: theories and practices for a socially just world.* (2 uppl.). Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin.

Alvinius, A., Borglund, A. & Larsson, G. (2023). *Tematisk analys: din handbok till fascinerande vetenskap*. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Ander, B. (2005). *Möten i mellanrummet: socialt förebyggande arbete med ungdomar*. (1. uppl.) Stockholm: Gothia.

Back, C. & Berterö, C. (2019). Interoperativ fenomenologisk analys, I A. Fejes. & R, Thornberg. (Red.). *Handbok i kvalitativ analys.* (3 uppl.) Liber: Stockholm.

Björk, S. & Helander, V. (2024). *I statens våld: en berättelse om SiS och de statliga ungdomshemmen*. Stockholm: Fri tanke.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder.* (2 uppl.). Malmö: Liber.

Foucault, M. (2020). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Malmö: MTM.

Goffman, E. (1973). *Totala institutioner: fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor. Stockholm: Rabén & Sjögren.*

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Lukes, S. (2021). *Power: A Radical View*. Macmillan.

Patel, R. & Davidsson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning.* Johanneshov: MTM.

Tjora, A. (2012). *Från nyfikenhet till systematisk kunskap: kvalitativ forskning i praktiken*. (1 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Artiklar och hemsidor

Barnrättsbyrån. (2021). "*...och jag kunde inte andas".* https://barnrattsbyran.se/app/uploads/2021/10/SiS-rapport-uppslag-1.pdf

Barnrättsbyrån. (2024). *Våld mot barn på SiS fortsätter öka.* https://barnrattsbyran.se/barnrattsbyran-slapper-ny-granskning-vald-mot-barn-pa-sis-fortsatter-oka/

Barter, C. (2003). *Young People in Residential Care Talk about Peer Violence.* NSPCC Senior Research Fellow, Department of Applied Social Studies, 2(2). https://www.celcis.org/application/files/9016/2324/8217/Peer_Violence.pdf

Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101. http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

BRIS. (2024). *Sexuella övergrepp.* https://www.bris.se/for-barn-och-unga/vanliga-amnen/vald-och-krankningar/sexuella-overgrepp/

Connell, R. W. (1988). *Gender and power: society, the person and sexual politics.* Stanford University Press, 8(4), 334. https://doi.org/10.1177/027046768800800490

Engström, I., Engström, K. & Sellin, T. (2020). *Adoleschents´ Experiences of the Staff´s Different Interaction Styles in Coercive Youth Care in Sweden: A Qualitative Study.* Issues in mental health nursing, 41(11), 1027-1037. https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01612840.2020.1757794?needAccess=true

Harder, A., Knorth, E. & Kalverboer, M. (2012). *A secure base? The adolescent-staff relationship in secure residential youth care.* Child & Family Social Work, 18(3), 305-317. https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00846.x

Hjelte, J. (2007) *Programskrift för UFFEs profilområde: Kunskapsbaserad prevention i socialt arbete inom socialtjänsten.* https://www.researchgate.net/publication/237209041_Programskrift_for_UFFEs_**profiflomrade**_Kunskapsbaserad_prevention_i_socialt_arbete_inom_socialtjansten1

Lundström, T., Pålsson, D., Sallnäs, M. & Shanks, E. (2021). *A Crisis in Swedish Child Welfare? On Risk, Control and Trust.* Social Work & Society, 19(1). https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1556263/FULLTEXT01.pdf

Publikt. (22 mars 2023). *Fem anmälningar i månaden om sexuella övergrepp på SiS.* https://www.publikt.se/nyhet/fem-anmalningar-i-manaden-om-sexuella-overgrepp-pa-sis-25131

Regeringskansliet. (5 februari 2024). *Utredning för att reforma den statliga barn- och ungdomsvården tillsätts.* https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/02/regeringen-och-sverigedemokraterna-vill-reformera-den-statliga-barn--och-ungdomsvarden/

Riksrevisionen. (2024). *SiS särskilda ungdomshem – brister i statens tvångsvård av barn och unga.* https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2024/sis-sarskilda-ungdomshem---brister-i-statens-tvangsvard-av-barn-och-unga.html

Statens institutionsstyrelse SiS. (31 januari 2022). *Vår verksamhet.* https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/

Statens institutionsstyrelse SiS. (21 augusti 2024). *SiS vård och behandling.* https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/sis-vard-och-behandling/

Statens institutionsstyrelse SiS. (8 april 2024). *Verksamhetsplan 2022-2024.* https://www.stat-inst.se/globalassets/verksamhetsplaner/sis-verksamhetsplan-20222024-avser-planeringsaret-2024.pdf

Statens institutionsstyrelse SiS. (29 oktiber 2024). *Riktlinje för etik.* https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/riktlinje-for-etik/

Skyddsvärnet. (11 juni 2020). *"Istället för att få hjälp blev jag utsatt för sexuella övergrepp".* https://www.skyddsvarnet.se/press/rapport-unginlast/

Sveriges television. (22 mars 2023). *Studie: Över 200 sexuella övergrepp rapporterade på SiS-hem de senaste åren.* https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ny-rapport-om-sexuella-overgrepp-pa-sis-hem

Statens institutionsstyrelse SiS. (30 augusti 2022). SiS stärker arbetet mot otillbörliga relationer och sexuella övergrepp.https://www.stat-inst.se/press/pressmeddelanden-nyheter/2022/sis-starker-arbetet-mot-otillborliga-relationer-och-sexuella-overgrepp/

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom Humanistisk-Samhällsvetenskaplig Forskning.* Vetenskapsrådet, 2002. https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_principer_VR_2002.pdf

Lagar

Brottsförebyggande rådet (SFS 1962:700). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/

Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (SFS 2018:1197). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197/

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (SFS 1990:52). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199052-med-sarskilda-bestammelser-om-vard_sfs-1990-52/

Socialtjänstlag (SFS 2001:453). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/

Bilagor

Bilaga 1 – Informationsbrev

Hej!
Vi heter Julia och Bianca och studerar på socionomprogrammet vid Umeå universitet. Vi håller just nu på att skriva vårt examensarbete där vi valt att studera det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp gentemot ungdomar inom SiS.

Anledningen till att vi valt just detta ämne är för att vi ser en kunskapslucka inom området. I tidningar, på tv och i media ser man ofta nyheter om att fler och fler ungdomar blir utsatta för sexuella övergrepp av personalen inom statens institutionsstyrelse. Allra främst under 2023 som var ett rekordår gällande anmälningar om sexuella övergrepp inom SiS. Det pratas däremot väldigt sällan om hur personalen arbetar förebyggande mot detta eller hur processen vid ett fall av sexuellt övergrepp hanteras. Därför tyckte vi att det skulle vara av stort intresse att göra en undersökning kring detta område.

Vi väljer att kontakta dig eftersom du är verksam inom SiS och därför förhoppningsvis sitter på kunskap som krävs för att besvara våra frågeställningar och hjälpa oss med vår studie.

Intervjun beräknas ta 45–60 minuter och kommer att ske digitalt via Teams. Med samtycke kan samtalet spelas in och sedan översättas till text (transkriberas). Det är helt frivilligt att delta i studien och du kan välja att avbryta din medverkan när som helst. Det inhämtade materialet kommer att förvaras säkert och efter att uppsatsen är klar och godkänd så kommer inspelningen att raderas. Materialet kommer i samförstånd med Umeå universitets riktlinjer och GDPR endast att användas för oss samt för utsedda handledare som får ta del av de uppgifter som du lämnar. Ingen utomstående kommer att kunna identifiera dig eller någon annan av intervjupersonerna när arbetet är färdigställt eftersom allt material kommer att behandlas konfidentiellt. När vi har en färdig uppsats kan du få den skickad till dig via en digital kopia om så skulle önskas.

Handledare: Eva Wikström, eva.wikstrom@umu.se
Kursansvarig: Maria Sjölund, maria.sjolund@umu.se

Med vänliga hälsningar
Julia Zakrisson och Bianca Dartland
Umeå Universitet

Bilaga 2 – Intervjuguide

Fråga 1: Vad anser du att ett förebyggande arbete är och vad bör det vara?
Fråga 2: Vilka rutiner och policys finns på SiS för att förebygga sexuella övergrepp mot intagna ungdomar?
Fråga 3: Hur utbildas ni i personalen för att känna igen och kunna hantera ett fall av sexuella övergrepp?
Fråga 4: Hur involveras ungdomarna själva i arbetet med att förebygga sexuella övergrepp? Finns det platser där de kan uttrycka sina åsikter?
Fråga 5: Hur rapporteras en händelse eller misstanke om sexuella övergrepp inom institutionen?
Fråga 6: Vilka samarbeten finns det med andra organisationer eller myndigheter för att stärka det förebyggande arbetet?
Fråga 7: Vad kan du göra i den befattning du är i när det kommer till att arbeta förebyggande?
Fråga 8: Vad behöver göras enligt dig framåt i den här frågan?
Fråga 9: Vilka utmaningar eller hinder har ni stött på i det förebyggande arbetet och hur har ni hanterat dem?

Bilaga 3 – Samtyckesblankett

Samtycke till personuppgiftsbehandling och information till registrerade

Inför studentarbetet *Att skydda de mest utsatta: en studie om det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp gentemot ungdomar inom Statens institutionsstyrelse* kommer följande personuppgifter om dig att samlas in och behandlas

- *Namn*
- *Kön*

Ditt samtycke behövs för att ovanstående personuppgifter inför studentarbetet ska kunna behandlas. Mer information om studentarbetet finner du längre ner i blanketten. Det är Umeå universitet som är personuppgiftsansvarig för behandlingen. Kontaktuppgifter till Umeå universitet är Umeå universitet, 901 87 Umeå, registrator@umu.se, 090-786 50 00. Umeå universitet har utsett ett dataskyddsombud. Dataskyddsombudet nås på pulo@umu.se eller genom växeln 090-786 50 00. Du kan även kontakta den ansvariga för studentarbetet via maria.sjolund@umu.se

Dina personuppgifter kommer med stöd av samtycket att behandlas längst fram till den tidpunkt då studentarbetet har godkänts, 15 arbetsdagar efter avslutad kurs.

Dina personuppgifter kommer endast att hanteras av behörig student samt behörig personal vid Umeå universitet.

Du har när som helst rätt att ta tillbaka ditt samtycke. Detta gör du genom att kontakta Maria Sjölund, universitetslektor vid Umeå universitet, 090–7865405, maria.sjolund@umu.se. Observera dock att ett återkallande av ditt samtycke inte påverkar lagligheten av behandlingen innan samtycket återkallats.

Du har även rätt att kontakta Umeå universitet för att få information om vilka uppgifter som behandlas om dig eller för att begära rättelse, överföring, radering eller begräsning av dina personuppgifter. Du kan även kontakta universitetets dataskyddsombud på mejl pulo@umu.se. För mer information om hur universitetet behandlar personuppgifter se: umu.se/gdpr

Du har även rätt att inge klagomål till tillsynsmyndigheten Integritetskyddsmyndigheten om du tycker att vi behandlar dina personuppgifter på ett felaktigt sätt.

Samtycker du till att dina personuppgifter används på sätt som beskrivs ovan?

o Ja Datum: Namn:

Information om Umeå universitets behandling av personuppgifter i studentarbeten

Om du väljer att delta kommer viss information om dig att behandlas [ange vilken information som kommer att behandlas inom ramen för studentarbetet]. Denna information kommer att samlas in genom [ange hur och varifrån informationen inhämtas]. Informationen eller en del av informationen kommer att kunna kopplas till dig genom [beskriv hur informationen kan härledas till den som deltar]. Uppgifter som kan kopplas till dig på detta sätt räknas som personuppgifter enligt EU:s dataskyddsförordning 2016/679 (GDPR). Anledningen till att det i studentarbetet behöver behandlas sådana personuppgifter är [ange varför ni bedömt att personuppgifter behöver behandlas i studentarbetet].

Umeå universitet är personuppgiftsansvarig för denna behandling. Den rättsliga grunden för personuppgiftsbehandlingen är ditt samtycke i enlighet med EU:s dataskyddsförordning, artikel 6.1 a.

Personuppgifterna kommer att förvaras vid universitetet på ett sådant sätt att, utöver ansvarig student, kommer endast behörig personal vid universitetet att ges tillgång till personuppgifterna. Uppgifterna kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem.

Dina personuppgifter kommer att behandlas under hela studentarbetet som kommer att pågå tills att arbetet är rättat och godkänt.

Underlag till studentarbeten, där dina personuppgifter ingår, gallras efter att studentens betyg rapporterats i universitetets studieregister.

Enligt EU:s dataskyddsförordning samt nationell kompletterande lagstiftning har du rätt att:

· begära tillgång till dina personuppgifter (begära sk. registerutdrag)

· få dina personuppgifter rättade

· få dina personuppgifter raderade

· få behandlingen av dina personuppgifter begränsad.

Under vissa omständigheter medger dataskyddsförordningen samt kompletterande nationell lagstiftning undantag från dessa rättigheter. Rätten till tillgång till sina uppgifter kan exempelvis begränsas av sekretesskrav, och rätten att få uppgifter raderade kan begränsas av regler rörande arkivering.

Om du vill åberopa någon av dessa rättigheter ska du ta kontakt med dataskyddsombudet vid Umeå universitet (pulo@umu.se) och ange uppgifter om aktuellt studentarbete.

Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att klaga hos Integritetsskyddsmyndigheten. Information om detta finns på myndighetens webbplats (imy.se).